Szent Ferenc és fiai a magyar kódex-irodalomban.

Irta: VARGHA DAMJÁN. O. Cist.

Szent Ferenc fiainak magyarországi működésében a történelmi századok folyamán egybeolvadt a »misszió« és a »tudomány« fogalmának tartalmi köre és pedig az ellentét kizárásával. Az a tudomány, mely Szent Ferenc fiainak — leányainak — kezeírásában nemes büszkeségünkre a magyar irodalom kezdő századaiban törlejtve, reánk maradt, a lélek és a szellem tudománya. Az egyéni lelki elmélyedés, Istenben való elmerülés és az igehirdetés szolgálatában állanak Szent Ferenc fiai és ezen nyugszik mindaz, amit önmaguk, vagy a lelki gondjaikra bízott magyar nép oktatása, nevelése céljából magukénak vallanak.

Szent Ferenc fiainak irodalmi munkássága egyszerű, mint maga Szent Ferenc, és a lélekre vonatkozik, mint az ő egész élete; célja is a földi élet megszentelése, a terhek könnyítése, a szenvedések elviselése, szóval a lelki eszményekhez való felemelkedés, a szent Szegény (Poverello) apostoli lelkülete szerint. Nincs ebben egy pillanatra sem a »tudomanynak kydessege«, éppen azért fel-»fuualkodot«-tá sem tesz, amint nem tette Szent Ferencet és első fiait. Mindaz a becses kézirat, ami ferences író kezemunkájában reánk maradt, magán viseli a nép »barátainak« szellemét.

A legtisztább hittételeket hirdették és írták a földi és az örökélet igazságaként.

A magyar irodalom és történelem büszkeségével hangoztatjuk *Márk* provinciális atya érdemeit krónikás följegyzéseiben; majd *Kétyi Egri Jánosét* a Dubnici krónika lapjain írt »személyes élmények kedvességével átszőtt« és főleg nagy Lajos királyunk belső körének otthonos ismeretét eláruló adatait (1345—1356. évekre vonatkozólag); édes örömmel magasztaljuk a székesfehérvári minister provincialist, aki az Úr 1310. évében kiskarácsony ünnepén »Jézus« nevének erejéről tartott beszédét a (név betűivel kezdett) vázlatsorok szerint öt sorban magyarul is papírra vetette és ezekben az első magyar szónoklat-szerkezetet reánk hagyta. Igy szólhatnánk tovább más adatok emlegetésével.

Szent Ferenc halálának 700-ados jubileumi évfordulóját ünnepli a magyar irodalom is azzal, hogy felsorolja kolostori irodalmi érdemeiket és mintegy lélekben megkoszorúzza az elismerés hervadhatatlan babérleveleivel az írók homlokát... A magyar kódexirodalom maradványai között 18 származik ferences kezektől és ezek a következők:

1. *Ehrenfeld-Jókai-*, 2. *Virginia-*, 3. *Simor-*, 4. *Lobkowitz-*, 5. *Lázár-*, ezekhez 6.-ul csatlakozik az *Érdy*-kódex, melyet karthausi szerzetes írt ugyan, de benne Szent Ferencről és Szent Kláráról külön prédikációt találunk. Ezért a föntebbiekkel együtt azon csoportba illesztjük, amelyeknek lapjain Szent Ferencről, vagy rendjéről érdemes szövege-

ket találunk. Ezek a külön fejezetek Szent Ferencről és Szent Kláráról kétségtelenül a ferences szellemnek és Szent Ferenc rendjének dicsőségét hirdetve, maradtak reánk. 7. A *Piry*-hártya-, 8. *Nádor*-, 9. *Nagyszombati*-, 10. *Debreczeni*-, 11. *Vitkovits*-, 12. *Miskolczi* töredék-, 13. *Teleki*-, 14. *Kazinczy*-, 15. *Székelyudvarhelyi*-, 16. *Tihanyi*-, 17. *Guary*-, 18. *Bod*- és végül 19. *Weszprémi*-kézirat.

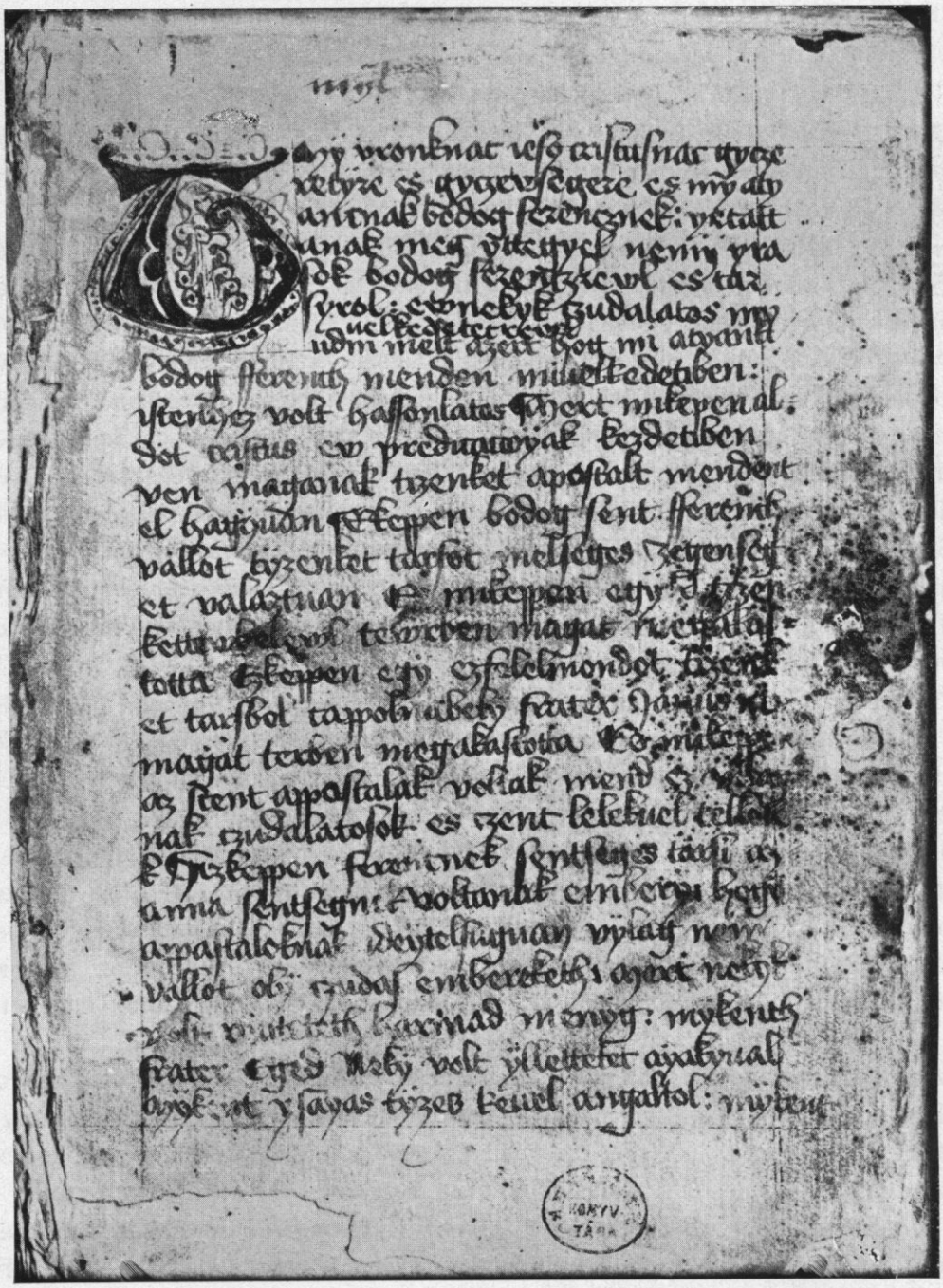

EHRENFELD—JÓKAI-KÓDEX 1. LAPJA. *(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)*
(M. Nemzeti Múzeum.)
(L. 81. lap.)

I.

1. Toldy Ferenc megállapítása szerint a legelső magyar könyv az *Ehrenfeld-Jókai*-kódex. Az Úr 1380. esztendejében ferences atyák latin nyelvből magyarra fordítják a nagy Rendalapító Szent Ferenc életére és rendjére vonatkozó írásokat. Magyar szülött

My vronknac iesos cristusnac gycze
retyre es gyczewsegere es my aty
ancnak bodog ferencznek: yrtatt
anak meg yttegyel nemy yra
sok bodog ferenczrewl es tar
syrol: ewnekyk czudalatos my
uelkedetecrewl
Tudni melt azert hog mi atyank
bodog fferench menden miuelkedetiben:
istenhez volt hassonlatos. Mert mikepen al-
dot cristus ew predicacioyak kezdetiben
ven maganak tizenket apostalt mendent
el hagyuan Ekeppen bodog sent fferench
vallot tyzenket tarsot melseges zegenseg-
et valaztuan Es mikepen egy d tizen-
kettewbelewl tewrben magat megakas-
totta Ezkeppen egy ezfelelmondot tizenk-
et tarsbol cappolnabely frater Ianus ki
magat terben megakastotta Es mikeppen
az scent appastalak voltak mend ez vilag
nak czudalatosok es czent lelekuel tellesek.
Ezkeppen ferencnek sentseges tarsi az-
anna sentsegnek voltanak embery: hogy
appastaloknak ideytelfuguan vylag nem
vallot oly czudas embereketh: Mert nekyk
volt ryuteteth harmad menyg: mykenth
frater Eged Neky volt yllettetet ayakyual
Mykent ysayas tyzes keuel angaltol: mykent
(2) frater fylep:

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex 1. lapjának átírt szövege. *(L. 80. lap.)*

Fabianus testvér hozott ugyanis magával, Avignonban gyüjtögetve, egy féltett kéziratot, mint drága kincset, melynek címe *Speculum vitae* Sancti Francisci et sociorum eius: Szent Ferenc és társai életének tüköre. Ez a nagybecsű munka, mely Szent Ferenc fiai előtt minden földi kincsnél értékesebb volt, szolgált a fordítás alapjául. Fabianus testvér a Ferencrendben uralkodó kettős ág közül a szigorúbbhoz tartozott és boldog örömmel ölelte, szülőföldjére visszatérve, édes testvéreit, mert itt a külföldéhez hasonló szigorúbb szellemet talált és ezt kívánta ápolni a magával hozott nagybecsű kéziratával.

A rend egyszerűbb tagjai azonban nem járatosak a latin nyelvben, ezért számukra e kézirat holt kincs. Szükségét érzik tehát a magyar nyelvi fordításnak, mely főleg a Klarissza testvérek számára készült és pedig felolvasás céljára. A legtisztább szándék az eredeti szigorú ferences szellemet kívánja ápolni a magyar kolostorokban és ez nem volt nehéz; a legrégibb magyar könyv fordításával igen nagy lelki eredmény járt karöltve. Mind többen és többen olvassák, szent lelkesedéssel szívják magukba az ős ferences szellemet, mely a mű soraiból kiárad; hisz a gondolatok szövegei az eredeti forrásból merítvék, Szent Ferenc tiszta buzgalmától átitatva.

Gyorsan híre terjed az őserőt reveláló magyar kéziratnak; más-más gvárdián kéri könyörögve ennek egy-egy példányát másolásra, mindenütt a rendi testvérek és általa a ferences közszellem, sőt közvetve a magyar nép építésére. Nincs elég példány. Mind többre és többre van szükség a tiszta áhitat kielégítésére. Ezért szívesen másolják ismét meg ismét. Érezte minden előljáró: amint haladnak a lapok számában az olvasók, úgy mélyed és mélyed az egyszerű testvérek lelkébe a gondolattal a ferences buzgóság igazsága és mélysége, — mindközelebb Szent Ferencéhez.

A példányok száma szaporodik. Szent vágyakozással kívánják megismerni a messze földről hozott és a tiszta ferences szellemtől áradozó mű gondolatait a testvérek.

A ferences kolostorokban a Szentírás után ez a legnagyobb könyvkincs, melyből minden nap szeretettel olvasnak egy-egy szakaszt.

Idők multával egy-egy kolostorban a Ferenc-könyv üresen maradt lapjaira más művekből is vesznek át megkedvelt és érdekes tartalmú szakaszokat. Igy lassan módosul, helyesebben kiegészül, az eredetinek, Fabianus magyar testvér írásában behozott és magyarra fordított könyvnek, szövege; veszít egységességéből. A beillesztett fejezetekhez valami más személyi kapcsolat fűződik, hisz több szerkezetű rendi könyv is forog itt közkézen és az újabb másoló majd innen, majd onnan szedegeti össze később is az egyes szakaszokat.

Az Úr 1430. esztendeje táján Klarissza apácák részére új másolat készül. Ez az a kézirat, amely a sok közül kiállja a vihar pusztítását és nem esik áldozatul. Ez a példány van ma a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában a Magyar Nemzetgyűlés adományából.

Az Ehrenfeld-Jókai-kódex tiszteletreméltó régiségében, naiv kedvességével szól ma is szívünkhöz. Szemlélhetők még rajta a közel félezredéves archaizmus bizonyságai szavakban, szóvonzatokban és mondatszerkezetekben, mondja a nyelvtudós; az eredeti ferences szellem sugárzik belőle, ihletett egyszerűségében és szinte olvadozó alázatosságában, mondja a szegény Ferenc hűséges fia; ebből a forrásból kell merítenie mindannak, aki azt az igazi ferences szellemet keresi, amely a világ egyik legnagyobb rendjévé avatta

a Ferenceseket, mondja az irodalom kutatója; és mindezt kiegészíti a kultúrtörténelem búvára, annak a fenséges történelmi hatásnak emlegetésével, amellyel a Ferencrend tagjai a legválságosabb magyar vérzivataros időben is híven gondozták szenvedő népünket.

Ki tudná megmondani, hány magyar szív melegedett már fel és gyúlt, mint a tömjénfüst, égbeszálló lelkesedésre, az Ehrenfeld-Jókai-kódex ősszövegének olvasásakor; hány magyar lélekben növekedett az apostoli elhatározás Szent Ferenc dicsőséges nyomdokainak lelkes követésére; hány magyar lett általa gazdaggá szent szegénységében, lelkileg édes békének birtokosává a véres ostorozás disciplinája alatt, hány szerezte meg az örök kincseket a földi életről való lemondásával. Szent Ferenc vonzza a lelkeket, mert Krisztus szól általa a szívekhez, akihez hasonlóvá lenni Szent Ferenc szellemében a kódexíró feladata. Ennek a Krisztushoz való hasonlatosságnak a bizonyságául idézzük az Ehr. k. első lapját. (Lásd a 80. és ennek betűs átírását a 81. lapon.)

Szent Ferenc nyomdokainak útján az örök Istenhez jutni, volt a kézirat[1]) célja, minden betűt ezért írt másolója. A földiekben szegény és kicsi, de az égiekben nagy és gazdag Szent Ferenc és rendje szelleme sugárzik felénk az Ehrenfeld-kódexből, mely minden népnél megoldja a társadalmi kérdést, mely ledönti a Sacro egoismo bűnbenfogant gondolatát, amely szétszórja a világkeserűség és önmeghasonlás sötét szellemeit. Érezhetőleg a régi

[1]) Kéziratunk mindvégig latin szövegből való fordítás és pedig (nagyobb részben), mint föntebb jeleztük, a Fabianus magyar ferences magával hozott Spec. Vitae szövege alapján készült. A latin szöveg megtalálható még az Actus S. Francisci, — Sabatier kiadás szerint 1—7. l., I. fejezetben is. A 80. és 81. l. magyar kódex-szövegének (1. lap) latin eredetije (Venetiis, 1504., pag. 2. a—b):

Ad laudem et gloriam Domini Nostri
Iesu Christi et Sanctissimi Patris
nostri Francisci et hic scripta quae-
dam notabilia de Beato Francisco et so-
ciis eius et quidam actus eorumdem mirabiles . . .

Primum ergo sciendum est, quod Beatus Pater noster
Franciscus in omnibus suis actibus fuit Christo
conformis. Nam sicut, Christus benedictus in prin-
cipio praedicationis assumpsit sibi duodecim di-
scipulos omnia relinquentes, ita B. Franciscus habuit
duodecim socios electos, paupertatem altissimam e-
ligentes, et sicut unus de duodecim apostolis laqueo
se suspendit, ita unus de duodecim sociis praedictis,
frater Johannes de Kapella nomine, laqueo se suspen-
dit. Et sicut illi sancti apostoli fuerunt toti
mundo admirabiles et pleni Spiritu Sancto: Ita isti
sanctissimi socii S. Francisci fuerunt homines tan-
tae sanctitatis, quod a tempore apostolorum mundus
non habuit tam mirabiles homines. Nam quidam eorum
fuit raptus usque ad tertium celum, ut frater Ege-
dius. Quidam fuit tactus labiis ab angelo calculo
ignito sicut Isaias sc. Filippus . . .

magyar és benne a középkori világirodalom tiszta lángú oltártüze, mintegy a szívek áldozata és az elmék termékenyítő igazsága árad szét ebből a régi irodalmi emlékből ma is.

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex fordítás- és másolás-kora egybe esik Európa népeinek fordításával, eleven bizonyságul, mennyire egységes és közös volt a magyar kolostorirodalom szelleme és magaslata szerencsésebb szomszédaiéval. Nemcsak megértettük és átvettük a hagiographicus európai nagy műveket, hanem belőlük táplálkozott a rendi testvérek apostoli munkája közvetítésével a magyar nép is.

Szent Ferenc szerzetes fiainak (első rend) és leányainak (második rend) elzárt életéhez csatlakoznak a harmadik rend (beginák, sestrák) tagjai, akik vágyódó lélekkel fogadják az ihletett ferences ajkakról elhangzó beszédeket, az örök igéktől átitatott ferences szellemet. Vezérlő egyéniségként mintaképül jelent meg IV. Béla királyunk, a nagy második honalapító, aki nemzetmentő — szinte csodálatosan nagy — apostoli munkájához innét merít erőt; és a haza határain kívül Árpádházi Szent Erzsébetünk, aki az irgalmas szeretetnek adományrózsáit nyujtotta szegény testvéreinek, ebben is követvén a nagy Szent Ferencet, aki adataink szerint köpönyegét küldi az önmegtagadásáról és jótékonyságáról szerte ismert harmadik rendi hűséges Erzsébet leányának. Mindkettőre százan és ezren tekintettek, sőt nyomdokaikba léptek itthon és külföldön. Mindkettő ferences szellembe öltözik; a magyar király halóporában is Szent Ferenc ruhájában kíván pihenni az anyaföld mélyén, a magyar tiszta királyi vér irgalmas angyala pedig már életében magára ölti a Ferencrend ruházatát. És ha e nagy, messzevilágító egyéniségek méltónak, sőt szükségesnek ítélték a Szent Ferenc rendjébe való belépést és annak fegyelmező szelleme szerint való életberendezkedést és valóban nagy, századokra kiható testvéri, hitvallási és nemzetmentő munkát végeztek: akkor ma a 700 éves ferences mult méltán megérdemli az ünnepeltetést és reméljük, hogy ennek jótékony hatása tavaszi harmatként hull a szenvedő-vérző magyar szívekre. Egybeolvadva teljesen eggyé lett a ferences szellem a magyarral, amint más földön más nemzeti vonásokhoz alkalmazkodott; itthon hulló vérével védte a nemzeti földet és lelke áhitatával ápolta a magyar ferences szellemet minden magyar, akár kolostorban, akár azon kívül lakta e hazát.

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex irodalmunk számára magyar nemzeti emlék, de ferences is, — rendi történelmi anyagánál és főleg az avatag betűk soraiban rejlő nagy gondolatainál fogva vallási emlék is. Az első inkább az értelem és a tudomány, az utóbbi a lélek és a megfontolás (elmélkedés) tárgya, — mindkettőben a magyar éltető kovász jótékonysága rejlik. Ez a kézirat a szellem-nemesítés nagy munkáját is elvégezte, eszméket adván a kutatónak, sokszerű irodalmi kapcsolataival és szeráflángokat az elmélkedőnek. A több mint 500 éves eredeti fordítás és annak későbbi másolata bármely nemzetnek dicsőségére válnék, a magyarnak pedig méltó büszkesége.

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex csak fordításában, tehát nyelvében és átvett szellemi hatásában magyar; szövegében eredetileg latin mű. Olyan szerkezet, melynek teljesen egységes latin forrására — ez idő szerint — nem tudunk rámutatni. Benne 68 fejezeti egységet különböztetünk meg és csak egyetlen egynek (153–154. l.) nincs latin megfelelője. Legegységesebben a Speculum Vitae S. Francisci: Szent Ferenc életének tükre

című latin mű szövegével egyezik (mintegy 55 fejezetben), de jelentős az Actus- és a Speculum Perfectionis (Cselekedetek és Tökéletesség tükre), sőt a Fiorettivel való egyezés. Bizonyos arányosság szemlélhető az Actus és a Spec. perf. forráselosztása között; amennyiben, ahol megállapítható az Actussal való kapcsolat, ott rendszerint hiányzik a Spec. perf.-szal való egyezés. És ahol (155—162. l., tehát a kódexünk végén) egyszerre megszűnik e kettőnek és velük egyetemben a Spec. Vitaenek egyezése, ott kezdődik a Szent Bonaventura, később a Bartholomaeus de Pisis, majd a Legenda Aurea és egyes részekben a Temesvári Pelbárt-féle szöveg-parallelizmus.

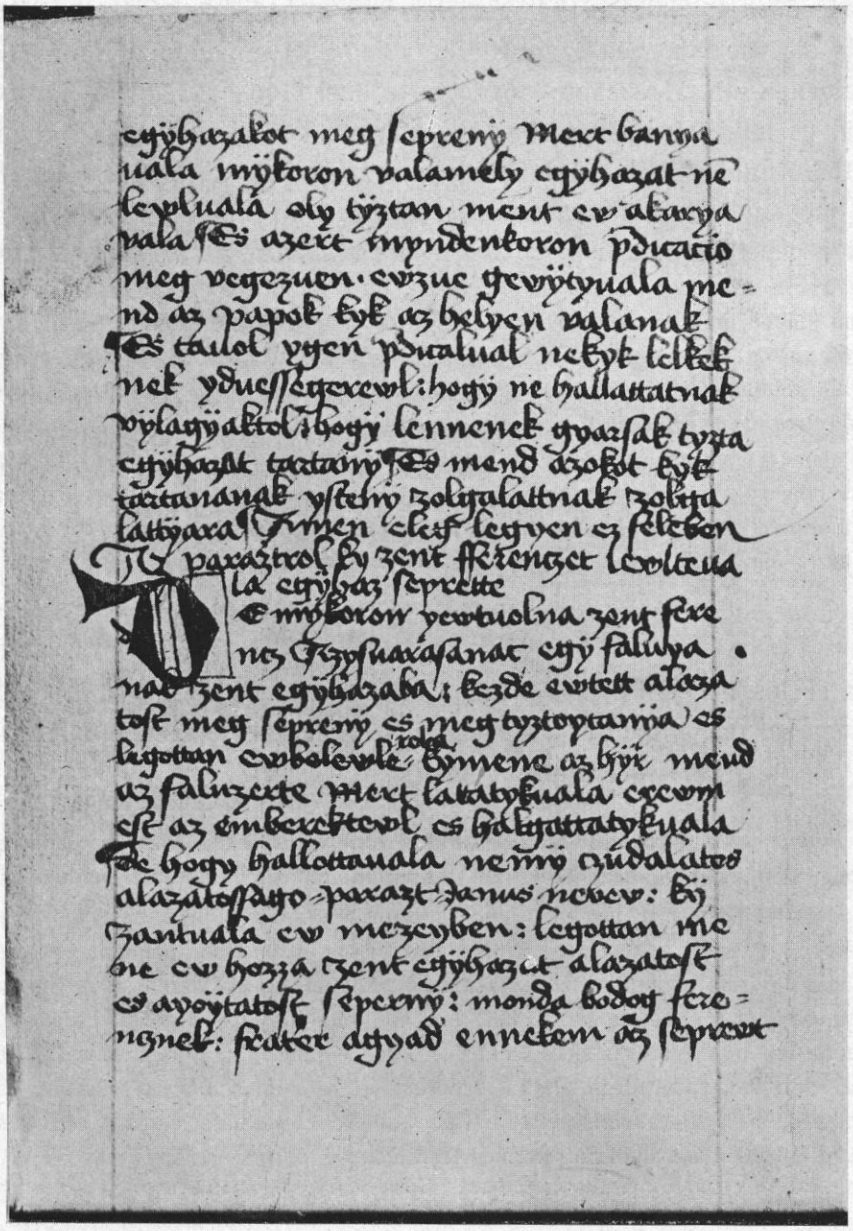

EHRENFELD—JÓKAI-KÓDEX 97. LAPJA. *(Eredeti felvétel. Kevéssé kicsinyítve.)* *(M. Nemzeti Múzeum.)*

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex nem Szent Ferenc életrajzát beszéli el, hanem egyes mozaikképeket fest a nagy Rendalapító egyéniségére és rendjének egyes, önmagukban jelentékteleneknek látszó, későbbi kapcsolataiknál fogva azonban rendkívül nagyjelentőségű történetkéket, melyek nagyrészt Szent Ferencre és társaira vonatkoznak.

Kimutatja, miben hasonló Szent Ferenc Krisztushoz, majd az első rendi testvéreket jellemzi, elbeszélt történetek kapcsán. Látjuk őket alázatoslelkű kedves szépségükben, gyermekded egyszerűségükben, szent lelkesedésükben és hősi önmegtagadásukban. Így megismerjük fráter Bernardot, Rufinust, Leót, Masseust, Egyedet és mindegyikben egészen jellegzetes ferences erényt szemlélhetünk kijegecesedve. Így a pénz megutálását, alamizsnaszedést, csudálatos böjtölést, hűséges engedelmességet, a világi tudomány megvetését stb., stb. Megismerjük Szent Klárát (73 - 74. l.), ennek lelki érdemeit (74—77. l.); a szent sebhelyeket, stb. Hosszabb szöveg beszéli el (146—153. l.) az fordolt farkasról szóló megkapó és lelki vonatkozásaiban mély értelmű történetet. Végül elvonulnak szemeink előtt (155. laptól végig) a halottak feltámasztásának változatos elbeszélései.

Valóban megható Szent Ferencnek alázatossága a templom söprésében. A kézirat 97. lapján ezt a címet olvassuk: *hogy sepri vala alázatost az szentegyházakot.*

> Némi időben, mikoron lakozik vala angyali nevü helyről való Szent Máriánál, és méglen kevesen valának az barátok, megyen vala Szent Ferenc Assisnak környöl való falukra és egyházakra, hirdetvén és prédikálván népeknek, hogy tartanának penitencét. És vele visel vala seprőköt, szemetes **egyházakot megsepreni.** (E szavakkal kezdődött az Ehr. k. 97. lapja. L. 85. l.) Mert bánja vala, mikoron valamely egyházat nem löl vala oly tisztán, mint ő akarja vala. És azért minden, mikoron predikáció megvégezvén, összve gyüjti vala mend az papok(at, kik) az helyen valának és távol igen prédikál vala nekik lelköknek idvességéről, hogy ne hallattatnák világiaktól: — hogy lennének gyarsak tiszta egyházat tartani és mindazokat, akik tartanak isteni szolgálatnak szolgálatjára. Amen.

Ennek a régies magyar nyelvnek nehezen érthető szövegét a latin eredetivel való párhuzam jelentősen megvilágítja, a Speculum Vitae LVII. fejezetének lévén a fordítása (pag. 37a, a velencei, 1504. é. kiadás nyomán).

> *De humili reverentia, quam ostendebat circa ecclesias in scopando* (et purgando et praedicando sacerdotibus, ut mundas teneant ecclesias et ornatas quilibet secundum modum suum).
>
> Quodam tempore, cum maneret apud sanctam Mariam de Portiuncula (post reversionem de sancto Jakobo,) et pauci adhuc erant fratres, ibat beatus Franciscus per illas villas et ecclesias in circuitu civitatis Assisii annuntiando et praedicando hominibus, ut facerent poenitentiam. Et portabat scopam ad scopandas ecclesias immundas. Nam multum dolebat beatus Franciscus, quando videbat aliquam ecclesiam non mundam, sicut volebat. Et ideo semper finita praedicatione faciebat congregari omnes sacerdotes, qui aderant in aliquo loco remoto, ne audiretur a saecularibus. Et praedicabat eis de salute animarum: et maxime, ut essent solliciti conservare mundas ecclesias et altaria et omnia, quae pertinent ad divina mysteria celebranda.

Szépen csatlakozik mintegy kiegészítésül e leíráshoz az egyszeri parasztról írt alábbi következő szöveg:

Az parasztról, ki Szent Ferencet lölte vala egyház-seprette. De mikoron jött volna Szent Ferenc Assis városának egy falujának szent egyházába, kezdé őtet alázatost megsöpreni és megtisztojtanya. És legottan őróla kiméne az hir mend az faluszerte. Mert láttatik vala erömest az emberektől és hallgattatik vala. De hogy hallotta vala némi csudálatos alázatosságó János nevü paraszt, ki szánt vala ő mezejében, legottan méne őhozzá szent egyházat alázatost és ajojtatost seperni. Mondá bodog Ferencnek: — fráter, adjad nekem az söprőt, mert akarlak téged segejteni. És vevén az seprőt ő kezebelől, megsepré, akit meg nem seprett vala.

Belső meghatottsággal ajánlja fel szolgálatát a rendnek, mondván:

— Fráter, sok annak ideje, akartam Istennek szolgálni. És annak utána inkább, hogy hallék terólad és barátidról hírt.

— De nem tudom valék (nesciebam, — tudom vala helyett, a vala ige személyragozva a legérdekesebb nyelvi régiességek egyike), miképpen te hozzád juthassak. Azért immár, miolta kelleték Úrnak, hogy téged látnálak (teljesen latinos szerkezet), akarom tenni, valami neked kelletendik.

Szent Ferenc gondolván ő buzgóságát, igen örvendezék Istenben, mert tehát kevés baráti valának. És láttatik vala neki, hogy alázatosságáért és tisztaságáért kellene lenni jó fráternek. De mondá neki:

— Atyámfia, ha akarsz mi életönkbeli lenned és társaságonkbeli, kell, hogy tulajdonohad magadot (foszd meg magadat) minden-neműtől, kiket levzatnálkül láthatsz vallanod (leuzatnál kül: leuzat nélkül; leuzat, levzat: scandalumot, megbotránkozást, megütközést jelent) és azokat elaggyad szegényeknek szent evangeliumnak tanálcsa szerént, hogy azont (ugyanazt) mendazon énatyámfiai is tötték, kik tehették.

Ki hallván, legottan elméne az mezőre, holott az ökrököt hatta vala és megadá őket és vivé egyiket Szent Ferenchez, mondván neki:

— Fráter, ezenne ideiglen (ennyi ideig) szolgáltam én atyámnak és mindenvel én házambalol (de domo mea: házamból). És jóllehet legyen kisded ezen örökségemnek része, akarom én ez ökröt én részemre venni és őtet adni szegénnek, miképpen jobban láttatik teneked.

De látván azt ő rokoni (szülei: parentes) és ő atyjafiai, kik méglen valának kisdedek, hogy el akarja hadni őket, mend ő házabalól, kezdének oly erősen könyvezni és oly bánatos szókat kibocsátni siralmval, hogy Szent Ferenc indultaták (indultaték) kegyességre. Megvigasztalja a síró rokonságot, kéri: »csináljanak mindennek eledelt«, azaz étkezzenek és vigasztalódjanak. Étkezés után ismét kéri, ne bánkódjanak szerzetbe lépő gyermekük miatt, mondván:

— Ez ti fiatok akar szolgálni Istennek. És ezen nem kell bánkódnotok, de inkább kell vigadnotok, mert ti nektek nemcsak Istenént, de ez világént is (Isten előtt és világ előtt, világ szerint: secundum saeculum) állojtatik nagy tisztességnek és vettetik léleknek és testnek nagy használatjára, mert mi testönkbelől (de carne: test szerint) tiszteltetik Isten és mind ti atyámfiai lesznek (!) mi barátink és fiaink«

Hosszabb vigasztaló beszéd után végre így szól ismét:

— Akarom, hogy ő megmentse magát ez ökörtől, és adja nektek, miként szegényeknek, jóllehet evangélium mondéka (mondása) szerént kellene egyéb szegényeknek adni.

És mend megörülének boldog Ferencnek beszédéről; az ökrön igen örülének, ki megadatott vala nekik, mert valának igen szegények.

Ez bodog Ferencnek igen kell vala őbenneten (ő benne) és egyebekben tiszta és szent alázatosság.

A paraszt fraternek öltözve, belép Szent Ferenc rendjébe, buzgó és jámbor életet él; annak utána kezde mindennemő jószágokban (erényekben) és jó erkölcsökben azannéra (annyira) használnya, hogy bódog Ferenc és egyéb társai őneki használatjáról mend-igen csudálnak valaha. És kevés idő után meghala ez szent akaratban és jószágoknak tekéletiben. Azért annak-utána bódog Ferenc elméjének és testének vigazságával ő baráti közt ő nyájasságát jelenti vala, őtet nézvén nem barát Jánosnak lenni, de szent Jánosnak«. (Ehr. 97—101. l.)

Szent Ferenc rendjének szellemét a szegénységen kívül mindenek fölött az alázatosság jellemzi. Alábbi példánk erre vonatkozik (Ehr. 87. l.):

Arról, ki szégyenli vala alamizsnáért mentét. Uj Burga (apud Burgundiam novam: Uj Burgundia) városnál vala egy némi nemes-nembeli Mihály nevű fráter, ki szegénységében sem-egyképpen (semmi módon) nem akar vala menni alamizsnáért. De történék, hogy Szent Ferenc jöve oda, és megvádoltatott vala neki. Kit bodog Ferenc igen erősen megfegyvén, parancsolá neki engedelmességnek miatta, hogy csak ing-alja ruhájában, mezejtelen, menne el alamizsnáért néminemő egy mély földhöz (mérföldnyi) közel való városba. — Ki alázatost engedvén, méne alamizsnáért, mezejtelen, menden szeméremség elhagyván, méne. Kenyérben és egyebekben eleget lőle. És hazájába tisztesen tére. És tehát azonna (annyi) malaztot és vigaszságot vőn, hogy egyebet semmit nem akar vala tenni mend ő életében, hanem csak alamizsnáért menni Krisztusnak gyicséretire. Amen.

A latin eredeti szöveget Szent Ferenc cselekedetei (»Actus«) című műben találjuk és pedig LXVII. fejezetében. (193—194. lap, Sabatier kiadása.)

A tudományok mélységeibe hatoló korunkban érdekes tudni, mikép vélekedett Szent Ferenc az elméleti ismeretek értékéről. Lelke előtt az örök igazságok lebegtek és ezek világánál minden földi ismeretet, mint a lélek romlásának alkalmát, elvetendőnek ítélt. A kézirat 108—110. lapjain ezt a szöveget olvassuk:

Miképen méglen ez mondott tudomán lészen romlásnak jegyeért.

Bódog atya igen bánkódik vala, ha imádságnak jószágáról feledvén, kerestetnek fuvalkodott tudomán-ok, jelennen, ha valaki az hivatalban nem lakoznék, kibe hivattatott volna előtől fogva. De mert mondja vala:

— Én atyámfiai, ki tudománnak kidességével (kiváncsiságával) vezettetnek, terödelmnek napján lölik hiuan (üresen) kezöket. Azért akarnám inkább erősöjteni őket jószágokban, hogy mikoron töredelemnek ideje eljutandana, velök volna Urok töredelmességekben.

— És mert jövendő töredelmesség, ki könyvek semmire jók nem lesznek és ablakokba és rejtekhelyekre vettetnek. Nem azt mondja vala, mert Szentirásnak olvasása neki nem kellene, de tanuságnak felettébb való gondjáról levonna mindent. Akarja vala őket inkább szerelmvel jóknak lenni, honnem ment tudománnak kidességével kevélyeknek lenni. És hirdeti vala jövendő időköt nem messze lenni, kikben tudja vala ezt fuvalkodott tudománt, hogy kellene töredelm esésének lenni. Azért társinak némelyeket, prédikálásoknak tanuságával igen igyekeztet, Szent Ferenc halála után megjelenék neki, megfeggye és megtiltá, paracsolá aznak, hogy tanulna járni alázatosságnak és együgyűségnek utján. Amen.

Ismét a latin szöveg szolgáltatja a megértés kulcsát; az egyes mondatok szerkezetben cikornyásak és valóban nehezen érthetők. Az eredeti szövegnek ismerete azonban világos értelmet nyujt a magyar fordítás gondolatához is.

Qualiter . . . praedixit, quod scientia debebat esse occasio ruinae (ordinis) . . .

Dolebat multum beatus pater, si virtute neglecta, quaereretur scientia inflativa, maxime, si non in ea vocatione quisque persisteret, in qua vocatus a principio fuerit. Dicebat enim, fratres mei, qui scientia et curiositate ducuntur, in die tribulationis suae invenient manus suas vacuas. Ideo vellem eos magis roborari virtute, ut cum tempore tribulationis venerit, secum haberent in angustia Dominum. Nam ventura est tribulatio, qua si liber ad nihilum utilis, fenestris proiicient; non hoc dicebat, quia lectio sacrae scripturae sibi displiceret, sed ut a superflua cura discendi retraheret

universos. Volebat ipsos enim potius esse charitate bona, quam scientia curiosa et curiositate sciolos : ponderabatur etiam, tempora non longe ventura, in quibus iam praesciebat scienciam inflativam debere esse occasionem riunae. Unde quemdam sociorum suorum, aliquando praedicationum studio nimis intentum, post mortem apparens reprehendit atque prohibuit et simplicitati intendere.

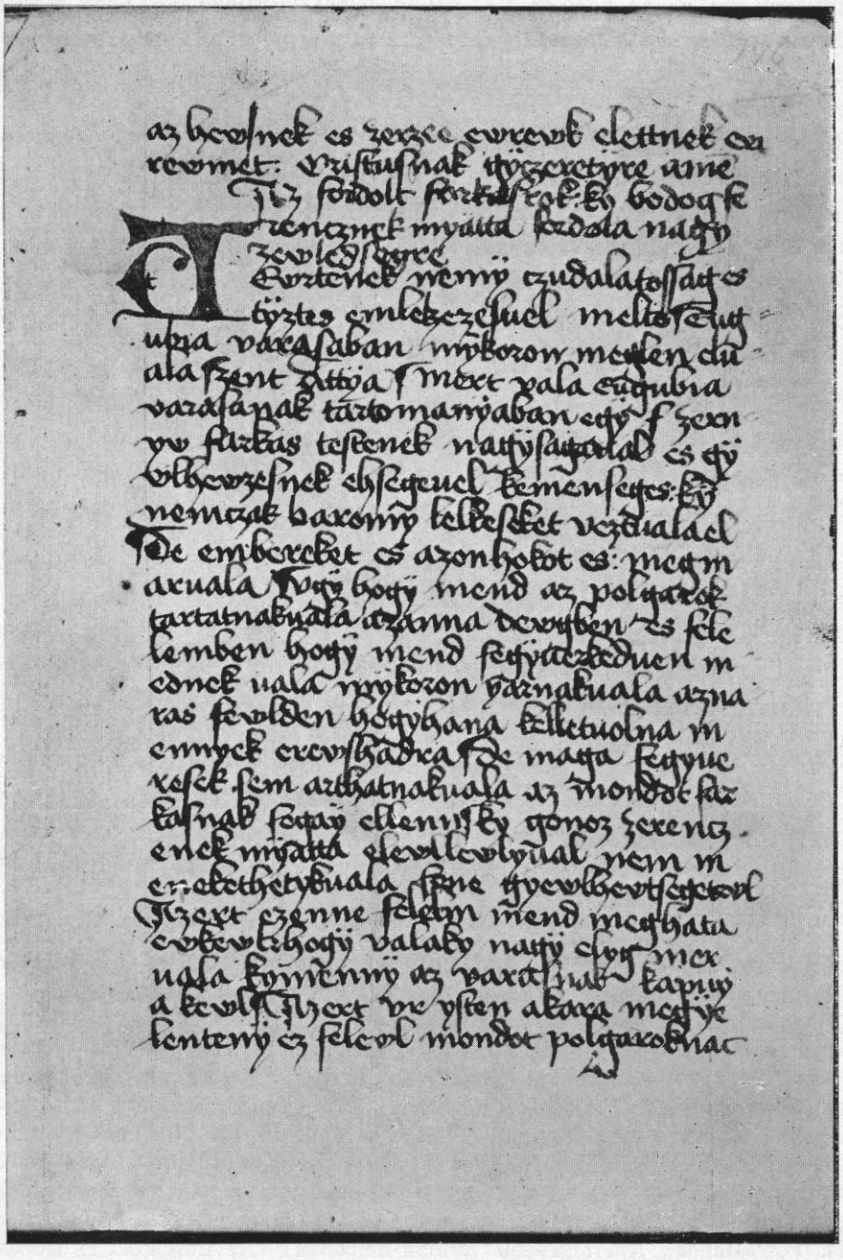

EHRENFELD—JÓKAI-KÓDEX 146. LAPJA. (Eredeti felvétel. Kevéssé kicsinyítve.)
(M. Nemzeti Múzeum.)

A sok érdekes szöveg közül álljon itt még a pénznek megutálásáról (79—80. l.) című fejezet, melynek latin eredetijét két munkában is megtaláljuk és pedig a Spec. Vitae (XIII. fejezet, 14. a—b lap), valamint a Spec. perf.-ban (XIV. fejezet).

Pénznek megutalásáról és miképpen az barátot gyötré meg, ki őtet illette vala.

Krisztusnak igaz barátja és követője Szent Ferenc, mend ez vilagat tökéletest megutálá; mindennek felette utál vala pénzt. És kíri vala ő barátit beszédvel és példával eltávoztatni az pénzt miképpen ördögöt. Azért ez bölcsesség adatott Szent Ferenctől fratereknek, hogy ganaj és pénz szerelmnek egy jutalmául mértékletnének.

De történék némi napon, hogy ez világi pap méne bel Porciunkulabeli Szent Máriának egyházába ájojtatosságnak kedvéért, es áldozásnak kedvéért vete egy pénzt az kereszt mellé. Az ember elmenvén, egy némi frater paraszttól kezébe vevé az pénzt és veté egy ablakba, [és ezt] megmondották vala fráter Ferencnek.

Az fráter látván vétkezetit, folyamák (folyamodék) bocsánatra és földre leterjesztvén magát, ada vereségre, feggye őtet Szent Ferenc és az mondott pénzről keményen fedje meg.

És parancsolá neki, hogy az ablakbalol (ablakból) felvegye az pénzt tulajdon szájával és kivigye a sövénynek helye kivül és őtet vesse tulajdon szájával szamárnak ganajára.

De hogy az fráter az parancsolatot nehezen teljesiti meg, mend azt nézők és hallók beltelének nagy félelemvel és tehát inkább utálák meg az szamár ganajához hasonlott pénzt, hodnem az szamár sz.... És új példákval erősöltetnek Szent Ferenctől az pénzt utálni.

Hozzáfűzi még kodexünk másolója és ez a latin eredetiben nincs meg: »azért pénzt ne szeressétek, mert csalárd«. — A föntebb elbeszélt példa után, mely Szent Ferenc templom-sepréséről tárgyalt, is találunk ilyen írói megjegyzést, ahol ezt olvassuk: »elég legyen ez félében«. Másutt ilyen megjegyzéssel is találkozunk, de nem ferences kódexben: »yay hogh faradok Bor ythlan« (Pozsonyi k. 31. l) Ismét:

»Edes anya boldog anya,
veragh zylew zyz maria«. (Winkler 117. l.).

Az Ehrenfeld—Jókai-kódex némely szövegrészletében más kéziratosunkkal is találkozik. Legtöbb kapcsolat állapítható meg *Virginia*- és *Simor*-kódexekkel, mely utóbbiak ugyanezen tárgykörben mozognak, távolabbiak a gondolattalálkozások az Érdy-kodexéivel. Az előbbiben mintegy tizenegy, az utóbbiban — kicsi terjedelménél fogva — három egység találkozik. Szent Ferencre vonatkozó adatok találhatók még a Lobkowitz- és Lázár-kódexekben — mint ferences eredetű kéziratokban, — továbbá az Érdyben, amelynek írója a karthausi rendnek a tagja.

A magyar nemzetgyűlés nagy hálára kötelezte a magyar irodalmat és a vele érintkező tudományágakat, nemkülönben a Szent Ferenc irodalmával foglalkozó kutatókat, mikor az Ehrenfeld-kódexet Jókai Mór születésének 100. évfordulóján — az ünneplés tiszta lelkesedésében, nagy pénzösszeggel — megvásárolta és Angolországból hazahozatta és itt a Magyar Nemzeti Múzeumnak megőrzés végett átadta ezt a nagybecsű kéziratunkat, az *Ehrenfeld*-kódexet és ezt a jubileum ünnepi hangulatában Ehrenfeld—*Jókai*-kódexnek nevezte el. Itt a tudomány kedvelői a Múzeum Igazgatósága előzékenységéből bármikor megtekinthetik. — A Nyelvemléktár VII. kötetében jelent meg néhai Wolf György bevezető tanulmányával, melyben a kódex palaeografiai leírása után szól annak nyelvi értékéről, forrástanáról, stb. A kézirat 66. lapját hasonmásban a nagyobb irodalomtörténeti művek közlik. Toldy Ferenctől a jelen dolgozatig nagyon sokan tanulmányozták komoly műveikben ezt a kódexünket. Forrástanilag legértékesebb Katona Lajosnak: »Az Ehrenfeld és Domonkos-kódexek forrásai« című tanulmánya.

Wolf György a kódex kiadásához írt előszavában elmondja, mikép jutott dr. Ehrenfeld Adolf a legrégibb magyar könyvhöz. 1850—51. iskolai év végén a nyitrai kegyes tanítórendi gimnázium VI. osztályú tanulói július hó egyik délutánján időtöltésből régi könyvekkel dobálództak. Az egyik »furcsa« könyv őt fején találta, mire a figyelme reá irányult. Az ajtó közelében a földre esett könyvet felemelte és mert társai nem sokra becsülték, hazavitte és megtartotta; nehány újabb és minden esetre díszesebb formájú könyvet ajándékozott ifjú társának, aki padlásukról hozta játékul a könyveket magával az iskolába és így kezdet vele dobálódzni. Ha Ehrenfeld Adolf e nagy kincsünket

meg nem menti, mindenesetre elpusztul, sok más művel együtt — amint odaveszett a többi között egy szláv kézirat is, mert eziránt senkisem érdeklődött. Az Ehrenfeld-családtól vásárolta meg az elmult évben a nemzetgyűlés és hozta Angolországból vissza édes hazánkba. Itt készültek a jelen tanulmány díszeiül szolgáló fényképfelvételek a Nemzeti Muzeum érdemes igazgatósága készséges engedelmével, Lehotzky Antal műtermében. — Ez úton is köszönet.

2. Az Ehrenfeld-kódexhez tartalmilag legközelebb áll a *Virginia*. A reánk maradt szöveg megállapíthatólag másolat; eredetije, azaz a latinból való fordítás, 1450 táján készülhetett, tehát mintegy 20 évvel később, mint a nálánál gazdagabb tartalmú Ehrenfeld—Jókai-kódex másolata. Valószínüleg Marianus szerzetes végezte a fordítás tisztes munkáját, még pedig Klarissza apácák részére. Példányunk a régebbi, mintegy félszázaddal előbb készült fordítás másolatát a XVI. század első tizedében törlejtette Szent Ferencnek egy alázatos leánya, aki — mint Karácsonyi János mondja — »nem mert a XV. század közepéről származó szöveg helyesírásán változtatni«. Innen magyarázható a kéziratban található több rendbeli archaisztikus (régies) nyelvi elem.

Kéziratunk végén csonka. Az első 13. lapján »a közönséggel való gyónásnak ábrázatjáról« tárgyal, tehát lelkiismeretvizsgálat bűnfelsorolását nyujtja és pedig szerzetesek számára, a »regula szerint«. A bűnök között ilyeneket is olvasunk: »örömest hallgattam vigasságokat, hangosságokat, énekmondásokat, kik nekem inkább kellettenek, honnem isteni és lelki vigazságok, mint prédikáció«. Fölemlíti még, hogy »fassangot jártam, ruhámat változtattam, kikbelől szeplősitettem én szivemet«. A VIII. parancsolat ellen való vétségek között találjuk a következőket is. »Elkívántam másnak tudományát, ruháját, könyvét és amit szépet láttam nála«. Az V. főbűn fajtái között említi »az énekmondást, hahotálásokat«, majd a VI.-nál »az énekléseket«; ez utóbbi kétségtelenül világi vagy virágénekekre vonatkozik, melyeket erotikus tartalmuknál fogva úgy a katholikus, mint később a protestáns egyház minden módon üldözött. (Pázmány-Bornemissza).

A Virginia kézirat 13. lapjától 113. lapjáig, tehát 100 lapon Szent Ferenc atyánknak »szentséges dicséretével« foglalkozik (14—99. l.), majd boldogságos Szent Ferencnek röviden megszerkesztett életével és példáival (99—112. l.), végül újabb írással a Szent Ferenc ünnepére írt evangelium- és epistola-pericopát közli. A ferences szövegeket tekinthetjük tanulmányunk szempontjából a legfontosabbaknak, melyek után (114—120. l.) az utolsó ítélet napjáról írt predikáció olvasható (Discipulus: Herolt János Ord. Praed. megfelelő sermója alapján), végül (a 121—150. lapokon) Szent Jeromos doktornak »Szent apácáknak életekre röviden való regulája«[1]) következik és ez be is zárja a kódexet.

A Szent Ferenc dícséretére és életére vonatkozó szövegek mind latinból való fordítások, az életrajzzal együtt, amely Voragói Jakab Legenda Aureájának (CXLIV. fejezet) szerkezetén nyugszik. E fordítás mindvégig hű, de rövidebb, mint az eredetije. Ugyanezt mondhatjuk az életrajz után következő példákról is.

Az életrajz előtt lévő Szent Ferenc-szövegek kisebb terjedelmű egységekre oszolnak és rövidebb elbeszéléseket tartalmaznak. Legnagyobb résznek forrásául az 1390. évben írt

[1]) Ennek terminológiája, valamint az utolsó ítélet prédikációjának eredetije Domonkos-rendi származás gondolatát kívánja. Róla tüzetesen másutt.

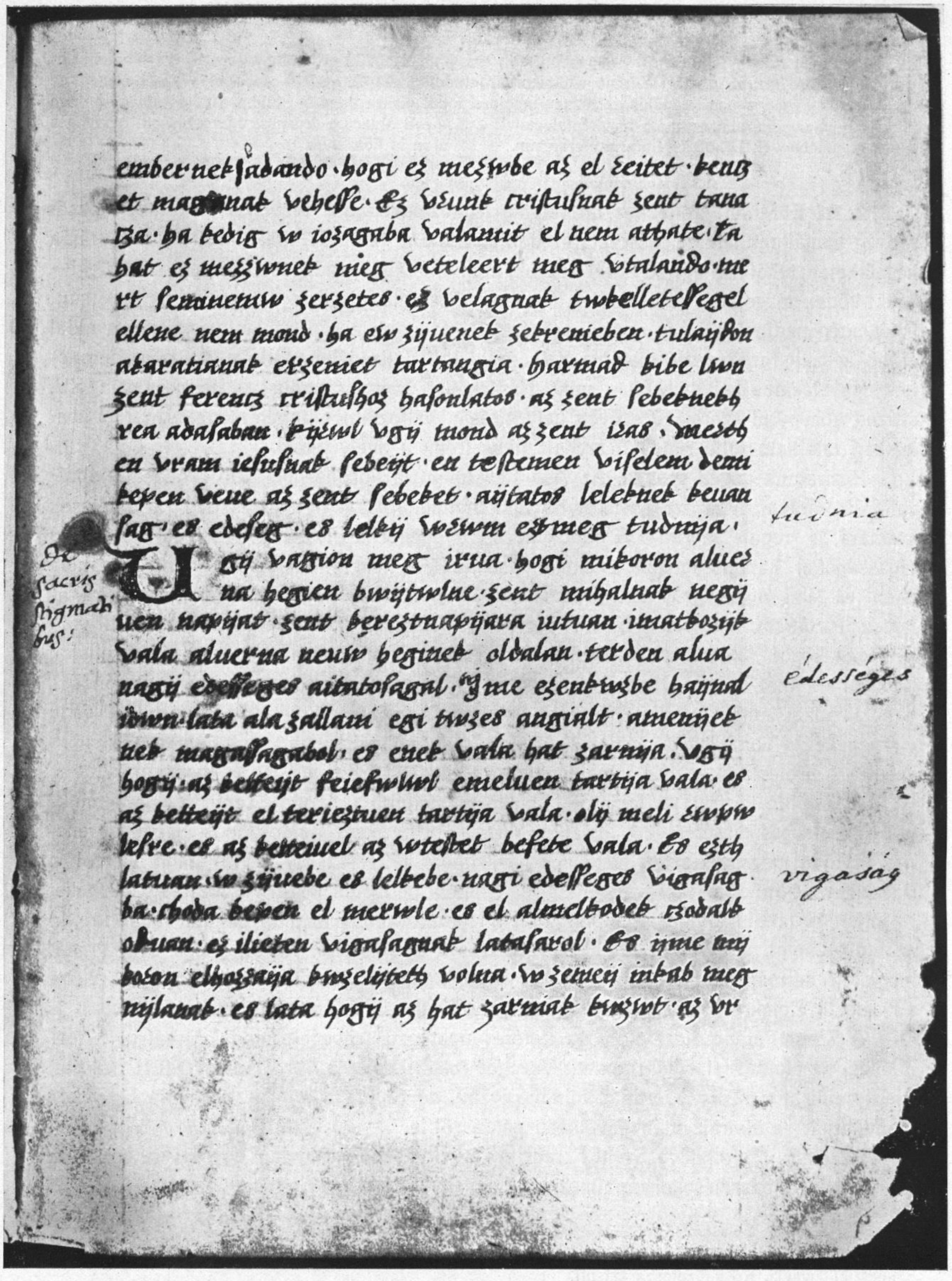

embernek sadando· hogi ez megzwbe az el zeitet· kenetz
et magainak vehesse· Ez vevnk kristusnak zent tana
tza· ha kedig w iozagaba valamit el nem athate· ta
hat ez megzwnek meg veteleert meg vtalando· me
rt seminemw zerzetes· ez velagnak twkelletessegel
ellene nem mond· ha ew zyuenek zekrenieben· tulaydon
akaratianak ezzeniet tartnagia· harmad kibe lwn
zent ferentz kristushoz hasonlatos· az zent sebeknek
ren adasaban· kywl vgy mond az zent iras· Imeroth
en vram iesusnak sebeyt· en testemen viselem demi
kepen vene az zent sebeket· aitatos lelkenek keuan
sag· es edesseg· es lelky werwm es meg tudnia· tudnia

De sacris stigmatibus:

Vgy vagion meg irua· hogi mikoron alue
na hegien bwytwlne· zent mihalnak negy
uen napyat· zent kereztnapyara intuan· imatkozyk
vala aluerna neuw heginek oldalan· terden alua
nagy edesseges aitatossagal· Ime ezenkwzbe hayrud
iowen lata ala zallani egi twzes angialt· amennyek
nek magassagabol· es ennek vala hat zarnya· vgy
hogy az ketteyt feiefwlwl emeluen tartya vala· es
az ketteyt el teriezuen tartya vala· oly meli ezwpw
lesre· es az kettewel az wtestet befede vala· Es ezth
latuan w zyuebe es lelkebe nagi edesseges vigasag
ba· choda kepen el merwle· es el almelkodek czodalk
oduan· ez ilieten vigasagnak latasarol· Es yme mi
koron elhozzaya kugelytett volna· w zemeiy inkab meg
nylanak· es lata hogy az hat zarniak kugywt· az vr

édességes

vigaság

VIRGINIA-KÓDEX 33. LAPJA.

(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)
(M. Tud. Akadémia.)

Bartholomaeus de Pisis, ferencrendi szerzetesnek, Liber Conformitatum című műve szolgált. Benne a főgondolat annak kimutatása, hogy Szent Ferenc »hasonlatos volt mind a mennyei szentekhez és az szenteknek Szentjéhez, mi Urunk Jézushoz«. Mélyen járó okfejtésen nyugszik a bizonyítás és bizonyos tiszteletet parancsoló fensőbb ferences öntudattal van átitatva az eredeti szöveg megszerkesztése, továbbá nagy Szentírás-ismeretre vall és gazdag patristikai tanulmányt árul el.

A Virginia-kódex 53. lapjának szövegmásolata szemlélhető az ideiktatott faximilén (l. 92. lap), melynek 11. során kezdődik az *eugubiai farkasról* szóló, igen érdekes példa. Az előző sorok a Spoletom-völgyében történt bájos madárjelenetnek befejezését nyujtják, amikor t. i.

»sok külön madarak gyűlvén össze, Szent Ferenc szivének nagy buzgóságával és lelkének nagy isteni édességével köszöne nekik nagy tisztességgel oly köszönetvel, kit Isten szájába vete és nekik parancsolá, hogy szólástól megszünnének és Istennek igéjét vesztegséggel hallgatnák. És legottan veszteglenek. Boldogságos Szent Ferenc pedig közikbe járulna és köztük járván, magát egyik sem indítja vala, hanem csak neki utat adnak vala.

És köztök megálla és nekik szólni kezdve oly nagy édességgel és oly nagy Isten-kevánsággal az Istennek jótételéről, melyeket tött a teremtött állatoknak, és az isteni dicséretről igy eképpen mondá:

— Ó én szerető hugaim, madarak, igen sokkal tartóztok ti az teremtő Istennek. És mindenkor kötelesek vattok őtet dicsérni: az égbe szabadon való röpüléstekért és járástokért, kit nekünk embereknek ilyen könnyen való járást nem adott.

— Sokkal tartoztok Istennek arról is, hogy tinektek adott kettős ruhát. Alól testeteken való tallat (tollat), fölül szárnyat, úgy mint esőtől oltalmazó palástot.

— Sokkal tartoztok Istennek azért is, hogy ti nem szántotok, sem vettek, sem arattok, és az Ur-Isten titeket munka nélkől eléltet; ad tinektek folyó vizeket és kútfejeket, kiből munkátok nélkül egyetek és igyatok.

— És adott nektek hegyeket, mezőket fészkezni (fészket rakni) és erdőket adott nektek fiatokat szülni és szaporitani.

— Sokkal és nagy háladással tartoztok az Ur-Istennek azért is, hogy ti nem tuttok sem szőni, sem fonni, és titeket az bőkezű kegyes Isten, — szükségtökről való életet megadja.

— Azért titeket az teremtő Isten igen szeret; aki titeket szeret az, aki nektek ennyi jót tud.

— Azért igen óggyátok magatokat, hogy hálátlanok ne legyetek, de mindenkoron az Ur-Istent szeressétek és dicsérjétek.

És a madarak az ártatlan embernek beszédére és intésére kezdék az ő szavukat megnyitnia és szárnyokat elterjeszteni és nyakokat elnyujtani és nagy tisztességgel mind földig fejeket lehajtani — úgy, mint ha e szent igégnek használatját és erejét éreznék és értelmmel értenéjék és tudnák. — És ők éneklésekkel és mind intésekkel mind azt jelentik vala, hogy ez szent atyának mondását és intését örömest fogadják. És valamire őket intette és mit nekik mondott, azokat mind beteljesitik.

Bodogságos Szent Ferenc kedig, mikor mind ezeket látná, csoda-képpen ő lelkébe megörüle és örülvén, az Teremtőt lelkének buzgóságos édességével dicséré mint ilyen vigasságos csodálatos dologról.

És hogy elvégezé ez madaraknak az szent prédikációt, őket megáldá, szent keresztnek jegyét reájok vetvén, áldomást ada nekik az elmenésre, — intvén őket szünetlen Istennek dicséretire.

Tehát mind ime egyszerre felrepülének az égbe és tőnek nagy csodálatos énekléseket, dicsérvén és hálát adván az teremtő Istennek, miképpen Szent Ferenc nekik meghagyá.

És ennek utána keresztképen ez velágnak négy szegére eloszlának, kántálván és énekelvén nagy édességgel ki — — itt kezdődik a Virginia-kódex 53. lapja, amelynek hasonmásán a szöveg folytatása a 92. lapon olvasható, — — ky mynd az w termezety zerent . . .

A Virginia-kódex 53. lapján kezdődő és egyik legjellegzetesebb farkas-szelidítő példánk teljes szövegében megvan az Ehrenfeld—Jókai-kódexben is (146—153. l.), de eltérő szövegezéssel. Szövegszembeállítás céljából lássuk az Ehrenfeld—Jókai-kéziratnak azt a kis szakaszát, amelynek parallel szövege a Virginia-kézirat mellékelt lapján olvasható.

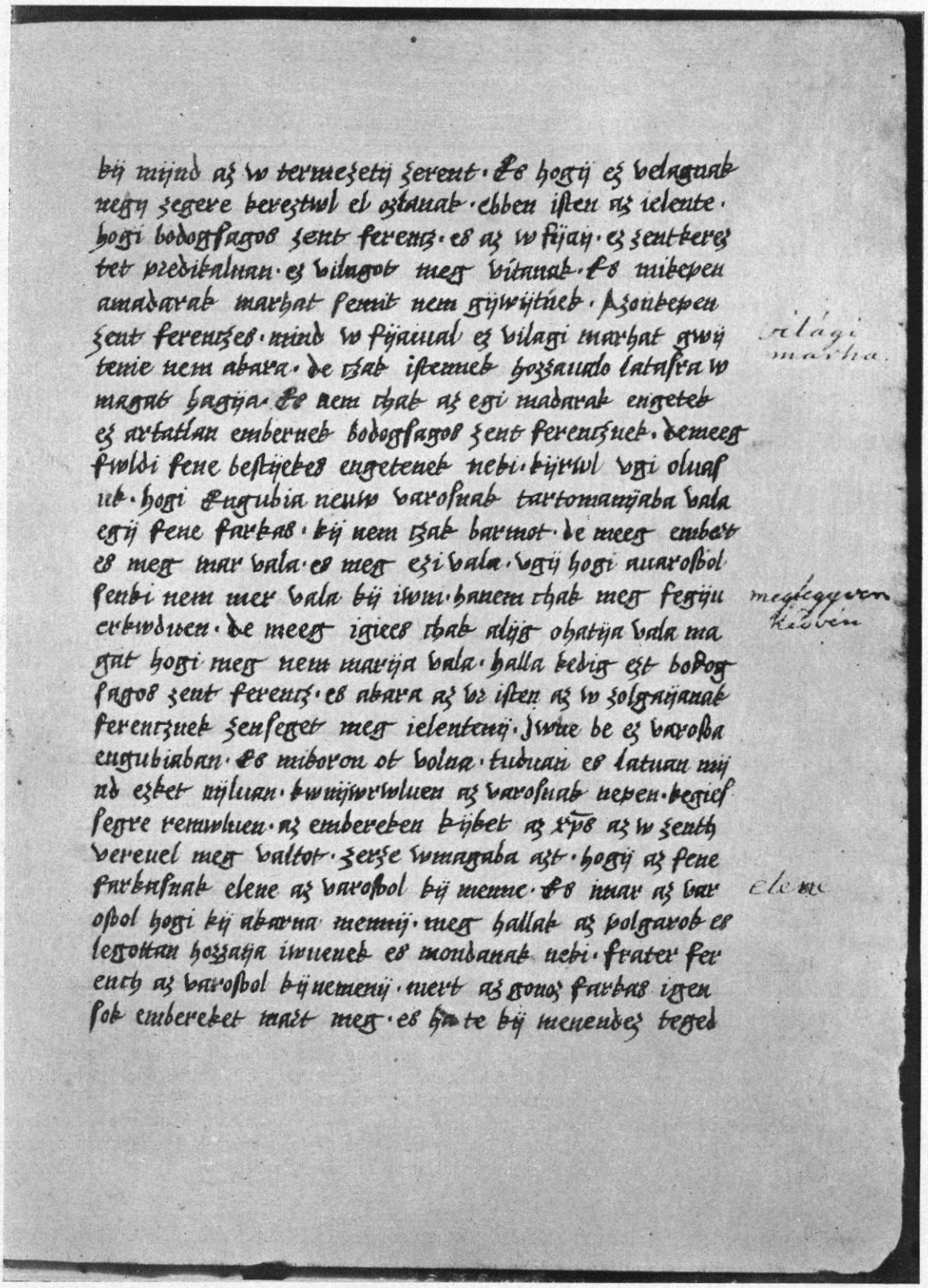

kij mijnd az w termezetij zerent. Es hogij ez velagnak
negy zegere kereztwl el oztanak. ebben isten az ielente.
hogi bodogsagos zent ferencz. es az w fijaij. ez zentkerez
tet predikaluan. ez vilagot meg vitanak. Es mikepen
amadarak marhat semit nem gijwijtnek. Azonkepen
zent ferenczes. mind w fijaiual ez vilagi marhat gwij
tenie nem akara. de czak istennek hozzaualo latasra w
magat hagija. Es nem chak az egi madarak engetek
ez artatlan embernek bodogsagos zent ferenczuek. demeeg
fwldi fene bestijekes engetenek nebi. kijrwl vgi oluas
uk. hogi Engubia neuw varosnak tartomanijaba vala
egij fene farkas. kij nem czak barmot. de meeg embert
es meg mar vala. es meg ezi vala. vgij hogi auarosbol
senki nem mer vala kij iwni. hanem chak meg fegiju
erkwduen. de meeg igiees chak alijg ohatija vala ma
gat hogi meg nem marija vala. halla kedig ezt bodog
sagos zent ferencz. es akara az vr isten az w zolgaijanak
ferenczuek zenseget meg ielentenij. Iwne be ez varosba
engubiaban. Es mikoron ot volna. tuduan es latuan mij
nd ezket nijluan. kwnijwrwluen az varosnak nepen. kegies
segre remwluen. az embereken kijket az xps az w zenth
vereuel meg valtot. zerze wmagaba azt. hogij az fene
farkasnak elene az varosbol kij menne. Es imar az var
osbol hogi kij akarna mennij. meg hallak az polgarok es
legottan hozzaija iwuenek es mondanak nebi. frater fer
ench az varosbol kijnemenij. mert az gonoz farkas igen
sok embereket mart meg. es ha te kij menendez teged

világi marha.

megfegyven kedvén

elene

VIRGINIA-KÓDEX 53. LAPJA.

(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)
(M. Tud. Akadémia.)

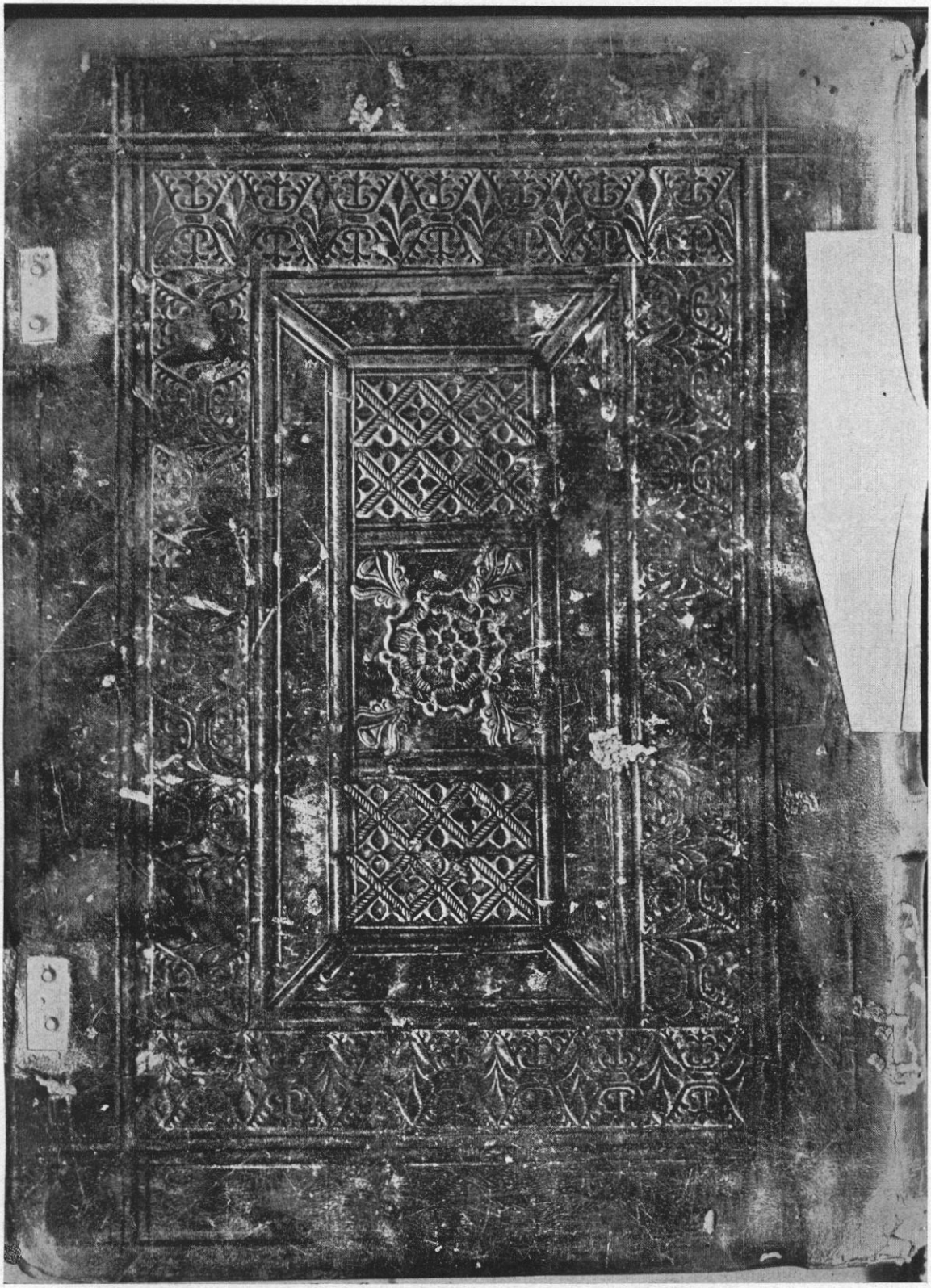

A VIRGINIA-KÓDEX HÁTSÓ BEKOTÉSI TÁBLÁJA
A XVI. SZÁZAD ELEJÉRŐL.

(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)
(M. Tud. Akadémia.)

Az fordolt farkasról, ki bodog ferencnek miatta fordola nagy szölédségre. — Történék némi csudálatosság és tisztes emlékezésvel méltó Eugubia városában, mikoron meglen él vala szent Atya. Mert vala Eugubia városának tartományában egy szernyő farkas. Testének nagyságával és gyülhözésnek éhségével keménységes, ki nem csak baromi lelkeseket veszt vala el, de embereket és asszonyokat is megmar vala, úgy hogy mend az polgárok tartatnak vala azanna dögben és félelemben, hogy mind fegyverkedvén mednek vala mikoron járnak vala az váras-földön, hogyhana (mintha:

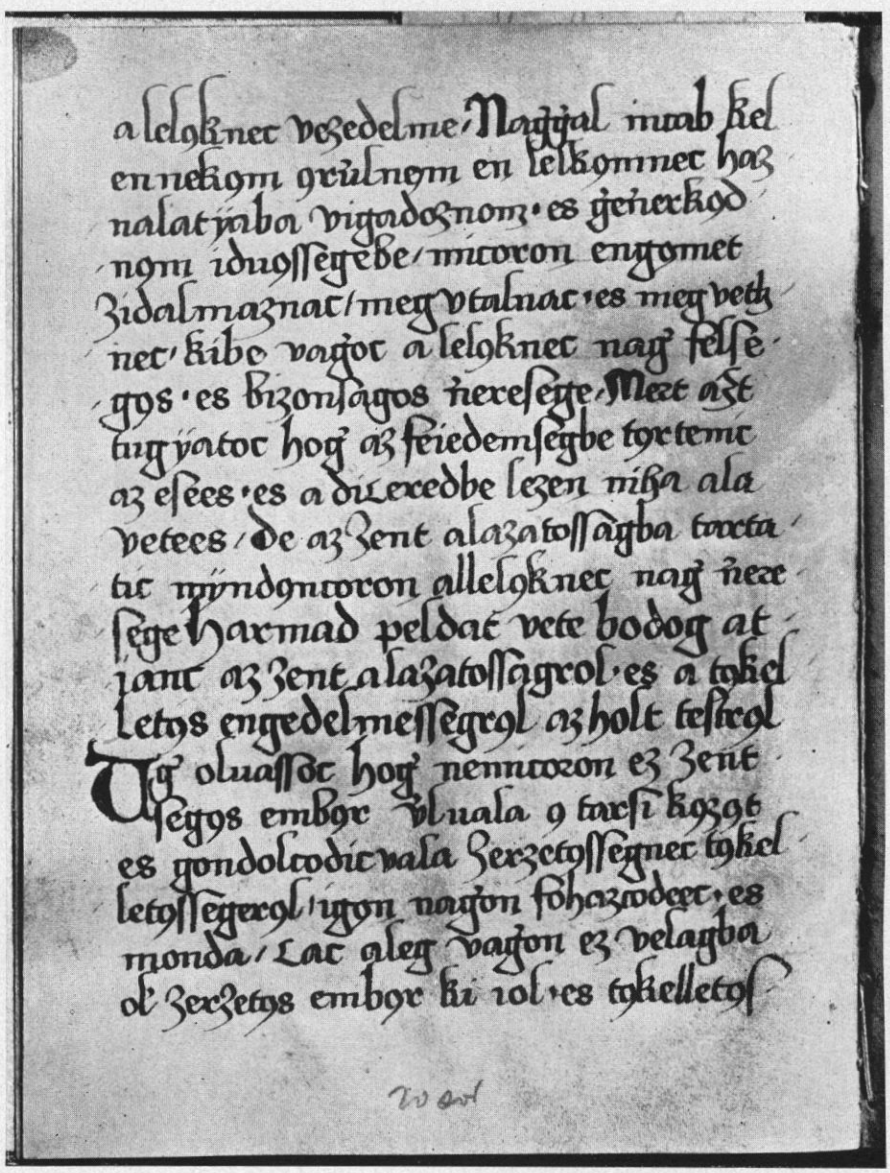

SIMOR-KÓDEX 6. LAPJA. *(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)*
(M. Nemzeti Múzeum.)
(L. 97. lap.)

acsi) kellett volna menniek erős hadra. Demaga fegyveresek sem árthatnak vala az mondott farkasnak fogai ellen, ki gonoz szerencsének miatta . . .

Szent Ferenc könyörülvén rajtok, szerzé magát az mondott farkasnak eleibe menni. Azt az polgárok megértvén, mondnak vala neki:

— atyámfia Ferenc, az kapukül (kapun kivül) ne menj, mert az farkas, ki immáron sok embereket megmart, mendenestől-fogván tégedet megöl. De Szent Ferenc hivén Ur-Jézus Krisztusba, ki menden testi lelkeseknek uralkodója, nem pajzsval fegyverkedett avagy »pykonhokval«, de szent keresztnek jegyével jegyezvén magát, kiméne az kapon társával, menden bizodalmát veté Ur-Istenbe . . .

3. A kis *Simor*-kéziratnak másolója ugyanaz, aki a Nádor- és a Nagyszombati kéziratokat is törlejtette és Debreceni k. 6. keze. Szövege egyezik a Virginia-kódex 64—72. lapjaival; két helyen kapcsolódik az Ehrenfeld-kódexszel. Kétségtelenül egyazon fordításnak csak kevésben eltérő másolata, de míg a Virginia é-ző, addig a Simor ő-ző nyelvjárásban készült.

a leloeknec vezedelme. Nagigial incab kel
en nekoem oeruelnoem en lelkoemnec haz-
-nalatyaba vigadoznom. es gienierkoed-
-noem iduoessegebe, micoron engoemet
zidalmaznac, meg vtalnac, es meg veth-
-nec, kibe vagioc a leloeknec nagi felse-
-goes, es bizonsagos nieresege. Mert azt
tugyatoc hogi az feiedemsegbe toertenic
az esees, es a dicseredbe lezen niha ala
vetees, de az zent alazatossagba tarta-
-tic myndoencoron alleloeknec nagi niere-
-sege **Harmad peldat vete bodog at-**
-ianc az zent alazatossagrol. es toekel-
-letoes engedelmessegroel az holt testroel
Ugi oluassoc hogi nemicoron ez zent-
segoes emboer vel uala oe tarsi koezoet
es gondolcodic vala zerzetoessegnec toekel-
-letoessegeroel, igoen nagion fohazcodeec, es
monda, csac aleg vagion ez velagba
oli zerzetoes emboer ki iol, es toekelletoes-...

Simor-k. 6. l. átírt szövege. *(L. 96. l.)*

Minthogy a szövegek, természetesen az alapul szolgáló források is azonosak.[1])

[1]) Kimutatásunk a Simor-kódex alapján a Virginia és Ehrenfeld kéziratok egyező helyeiről szól a megfelelő források jelzésével.

Simor 1 - 2. lap: Virginia 64—65. lap, megfelel: Spec. P. 59, Spec. V. 41 b-nek. (Debr. k. 236—7.)
Simor 2— 3. lap: Virginia 65—66. lap, forrása ismeretlen.
Simor 3— 6. lap: Virginia 66—67. lap, megfelel: Spec. P. 64. fej. Spec. V. 63.-nak
Simor 6— 8. lap: Virginia 67—68. lap, megfelel: Spec. 48. fej. Spec. 47.-nek.
Simor 9—14. lap: { Virginia 68—72. lap, / Ehrenfeld 56—59. lap, } megfelel: V. 112 a—b, Act. XXXII. fejezetnek.
Simor 14. lap: { Virginia 72. lap, / Ehrenfeld 59—60. lap, } megfelel: Spec. V. 112 b, Act. XXXIII. fejezetnek.

A Virginia-kódexet 1844-ben a tiszalöki plébánián találták. Simon András plébános átadta Dessewffy József grófnak, akinek leánya, Dessewffy *Virginia* grófnő ajándékozta a Magyar Tudományos Akadémiának; nevét a nagylelkű adományozó nevéről kapta.

Simor-kéziratosunknak *Simor* János esztergomi érsek-hercegprimás nevéről a Magyar Nemzeti Múzeum adott nevet hálából, mert tőle 1848-ban ajándékul kapta. Simor biboros még bajnai pap korában jutott e becses kézirathoz Eppel-en, esztergommegyei faluban, ahol egy polgárembertől kapta.

A Simor-kódex 6. lapjának szövegéről vett másolata (lásd a mellékelt képet) a 3. lapon kezdődő és a tökéletes szent alázatosságról szóló példának végét és a 6. lapon kezdődő következő (a tökéletös engedelmességről, az holttestről) fejezet elejét szemlélteti.

... »Elközelgett capitolumnak ideje. Nem tetszik énneköm — mondja Szent Ferenc, — hogy én legyek kisebb atyafiu, hanem olyan nem leendök, kit im megmondok nektök.« Folytatja fejtegetéseit és végül igy szól: »ha örölek, vigadok és gyenyerködöm abba, mikoron engömet felmagasztalnak és tisztölnek kibe kezdetik« ... és itt kezdődik a Simor-kódex facsimiléjének szövege, amint a 97. lapon olvasható ... a lelöknek veszedelme. Naggyal inkább kell enneköm örülnöm en lelkömnek.

A Simor-kódex teljes szövegazonossággal egyezik a Virginiával és olyan viszonylatban vannak egymással, mint a Keszthelyi kéziratosunk zsoltárfordítása a Kulcsáréval vagy a Nádornak Mária-siralma a Winkler kéziratoséval: egyazon fordításnak variáns lectiói, melyek csak a másolás egyéni karakterében térnek el egymástól. A Virginia- és Simor-kódexek tehát ikertestvérek szerkezet, szöveg és forrás szempontjából.

4. *Lobkowitz* kéziratosunkban is találunk Szent Ferenc életével kapcsolatos, és pedig a porciunkulai nagy bucsúra vonatkozó ferences szövegeket, továbbá Szent Klára életével kapcsolatos adatokat. A kódexet három kéz másolta, mind a három ferences. Az első kéz írta le a porciunkulai bucsú szövegét két igen érdekes fejezetben; a harmadik pedig Szent Klára életének ugyancsak két fejezetre osztott részletét. Mindkét közlés-csoporton bizonyos rendi szeretet és a nagy Rendalapító személyének méltán kijáró belső tisztelet árad szét. Mintha nemcsak kezével másolt volna gépiesen az érdemes szerzetes, hanem szívének meleg érzését is reá lehelte volna írására. Minden valószínűség szerint sárospataki Klarissza apácák fáradoztak a törlejtés munkálatain. A szövegek költőien szépek és ferencesen egyszerűek, — a regula értelmében.

A Lobkowitz-kézirat nemcsak ezen említett négy részletből álló szövegek alapján mondható ferences testvérektől eredő és az ő céljaikat szolgáló szövegnek, hanem a Szent *Bonaventura* atyánk műveiből vett fordítás, illetőleg másolás alapján is.

Szent Bonaventura „De Perfectione Vitae ad sorores« című és főleg szerzetesek között széltében elterjedt művének négy külön fejezetfordítását közli kódexünk; ezekhez csatlakozván mintegy bevezetésül az eredetiben is olvasható prológus-szöveg. A Lobkowitz-kéziiat 111—174. lapjain találhatók ezek a fordítások, melyek kéziratunk másolóját nemcsak tartalmuknál, hiszen szerzetes életre vonatkoznak, hanem szerzőjüknél fogva is nagyon közelről érdekelték, lévén Szent Bonaventura biborosi kalappal magas hierarchiai méltóságra jutott és rendkívüli tudományosságánál fogva egyházdoktori címmel kitüntetett rendi testvére.

Ezek a Szent Bonaventura-féle fordítások igen kevés eltéréssel más és főleg ferences eredetű kéziratokban is megtalálhatók. Igy a prologus, az első és második fejezet a Weszprémi-kódexben, hasonlóan 3 egységben és azonos sorrendben; az első, második, továbbá a hatodik fejezet a Debreczeni kéziratokban, de itt már nem folytatólagos egymásutánban. Kétségtelenül igen beszédes adatként igazolja ez a tény a ferences kódexeknek egymással való szorosabb kapcsolatát és másrészt azt a gondolatot, hogy minden rend a saját íróinak műveit kívánta elsősorban tanulmányozni.

A Lobkowitz-kódexünk még két más szempontból foglal el díszesebb helyet kolostori irodalmunkban. Az egyik, mert benne a fáradhatatlan másoló megörökítette Szent Elek legendáját, amely keleti származásánál, megkapó és regényes feldolgozásánál és még inkább lebilincselő tartalmánál fogva kétségtelenül egyike a világirodalom legszebb szentelbeszéléseinek. Még más öt és nagyobbrészt ferences kéziratunkban olvashatjuk némileg eltérő változatban Szent Eleknek — a világ majdnem összes nyelveire lefordított — bájos legendáját. — Másik nagyon érdekes és a világ hagiographikus irodalmában is jelentős szempontja e kéziratnak a benne található Kempis: Imitatio-fordítása, még pedig Clairvauxi Szent Bernát neve alatt, amint külföldön is vannak kéziratok, melyek az Imitatio Christi[1]) szerzőjéül a Doktor Mellifluus-t vallják. Ezzel a Lobkowitz-kódex az Imitatio-szerzőségi kérdésébe, ebbe a bonyolult és 1604-ben megindult, sok heves szenvedéllyel vívott vitába (melynek még a francia parlament sem tudott 1652-ben véget vetni) beleszólt.

A Lobkowitz-kódex végén találjuk *az embernek három fő ellensége* c. szövegciklust, mely eleven fogalmazásával, megkapó példáival megvan még a kis Bod-kéziratosunkban is, még pedig a Lobkowitz-éval teljesen egyező fordításban.

5. *Lázár Zelma*-kódexünk Szent Ferenc-rendi sesztra nővérek (beginák) számára készült és minden valószínűség szerint a XVI. század első két évtizedében másolták valószínűleg marosvásárhelyi Klarisszák. Az erdélyi ferences eredetű kéziratok egyike; ide tartozik még a Teleky és Székelyudvarhelyi. A Magyar Tudományos Akadémia tulajdona, *Lázár Zelma* úrnő ajándékozta az Akadémiának, nevét tőle kapta. Első bibliographiai leírása *Szily* Kálmán akkori akadémiai főtitkártól származik. Hat kéz másolatában maradt ránk. — A ferences eredet két jelentős érveléssel igazolható. Az egyik, ahol Szent Ferenc előfordul a szövegben, mindenütt *atyánk* megtisztelő kitételben olvasható, a másik, hogy benne két helyen ferences szentről olvasunk. Ezek egyike (85—88. l.) Szent Klára asszony halálát és a vele kapcsolatos mennyei jelentést beszéli el; tárgyi kapcsolatban az Érdy-kézirat (472—473. l.) szövegével. A másik szakaszban (140—149. l.) Szent Ferenc stigmatizálását olvassuk.[2]) Ez utóbbinak első (a kézirat 140.) lapjáról készült a következő oldalon olvasható szöveg.

[1]) A Weszprémi- és Guary-kéziratunk viszont Gersen Jánosnak tulajdonítják az Imitatio írását. Lázár-kódexünk ellenben, bár több fejezetet fordít, szerzőt nem említ.

[2]) Forrásul két eléggé szorosan érintkező latin szövegre fogunk rámutatni. Az egyik Temesvári Pelbárt V. beszédének I. szakasza. A másik a Speculum Vitae S. Fr. (Venetiis, 1504., 232 a—b l.). Távolabbi gondolatkapcsolatok vannak Mombritius-ban (i. m. I. kötet, 524. l.), ugyancsak e tárgyra vonatkozó parallel szövegek a Virginia-kézirat 33. lapján olvashatók; ennek eredetije Szent Bonaventura Ferenc életrajzában is megtalálható. (Peltier, XII., 288. l.)

Mindkét szöveg — valamint az egész kézirat — latin eredetiből való régebbi fordítás újabb másolata. Az elsőnek vele teljesen azonos latin szövegét nem ismerjük, de egyes gondolata kapcsolódik Mombritius: Vitae Sanctorum (I. kötet, 296. l.) Szent Klára életleírásával, valamint Laskai Osvát (Sermones de Sanctis LXXII.) szövegével. Még szorosabb azonban a gondolati érintkezés T. Pelbárt (Sermones de Sanctis, L.) Szent Kláráról írt beszédével (I. szakasz); csupán távolabbi a Legenda Aureának megfelelő szövegével. Forrástanilag érdekesebb a Lázár-kéziratnak az a helye, ahol Szent Ferenc sebhelyeinek történetét beszéli el.

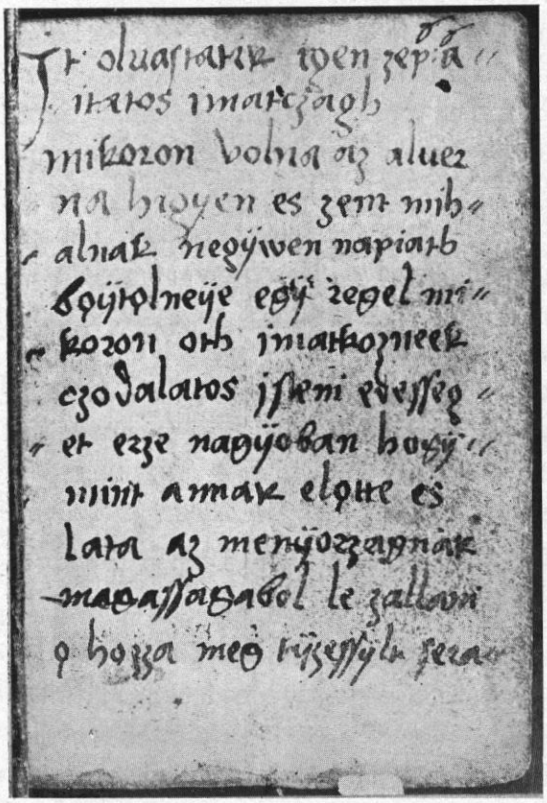

LÁZÁR ZELMA-KÓDEX 140. LAPJA.
(Eredeti felvétel, ¹/₁ nagyság.)
(M. Tud. Akadémia.)

A Lázár kódex másolói közül csupán a 6. kéz mondja meg nevét (189. l.). A Fiú-Istenhez intézett imádságában ezt olvassuk: »kírlek mindenható atya Istennek szent Fia, én édes Uram Jézus, hogy engemet te méltatlan bínes szolgálóleányodat – *Katerinát* — méltólj megódoznod.« Az irodalmi vélemény szerint Katalinnak másik öt írótársa is Szent Ferenc rendjéhez tartozott. Filologiai argumentumokon kívül felhozhatjuk még a Lázár-kézirat tartalmi anyagának ferences kapcsolatait. A szöveg nagyobb része ugyanis olyan, amelynek parallel helyei vagy kizárólag, vagy nagyobb részben Szent Ferenc kolostori kéziratokban fordulnak elő, melyek tehát főleg a Ferenc-rendben örvendtek közhasználatnak.

Míg tehát a föntebbiek alapján a Lázár-kódexet ferences eredetűnek valljuk, addig másrészt tartalma a női lélek finomabb érzelem- és gondolatvilágát tükrözteti és ezt főleg a női szentek egymásutánjából, a Mária életére vonatkozó, szinte elmélyedő jellegű szakaszokból, továbbá a Kempis-gondolatok nemes egyszerűségű, önmegtagadást hirdető sorozatából és végül az imádságok — közöttük Szent Brigida asszonynak 15 jeles imádsága — meleg érzésvilágából következtetjük. Egyébként a betűk vonásai (ductusai) és egész charaktere női kézre vallanak. Még pregnánsabban fejezi ki a női lélek gyengéd és egyben meleg érzésvilágát a kézirat utolsó (300. l.) szakasza: „az szeplőtelen Sziz Máriának bucsúvételéről az ő Szent Fiától, mikor az ő Szent Fia méne föl Jeruzsálemben, hogy a husvéti bárányt megennéje és az után szenvedné«. Szinte olvadozóan áhitatos a bucsúvétel megrajzolása, mert benne a női szív édesanyai szeretetének bájos mélységeivel találkozunk. Az Istenben elmerült és szeretetben az elragadtatásig lángoló apácalélek a legtökéletesebben magáénak vallhatja az édes anyai érzést; a bucsúvétel pillanatát lélekben átélve, nemcsak ajkával, de szívének odaadó hűségével is olvasta-imád-

kozta. A Szűz Anya képében az apáca lemondása és keresztény áhitata nyer kifejezést. Kiemelhető még a ferences gondolat erősítésére a »szeplőtelen« Sziz Mária kitétel is. (L. a ferences Mariologiát.)

6. *Érdy*-kéziratunkat nem ferences kezek írták, hanem a karthausi rend tagjáé, mégis beletartozik a tanulmányunkba a benne található *Szent Klára* és *Szent Ferenc prédikáció*-ja miatt. Az egyház augusztus 12. napján »Sziz Szent Klára asszonnak innepét« üli; kéziratunk 469—473. lapjain rendszeresen kidolgozott Klára-beszédet nyujt. A pré-

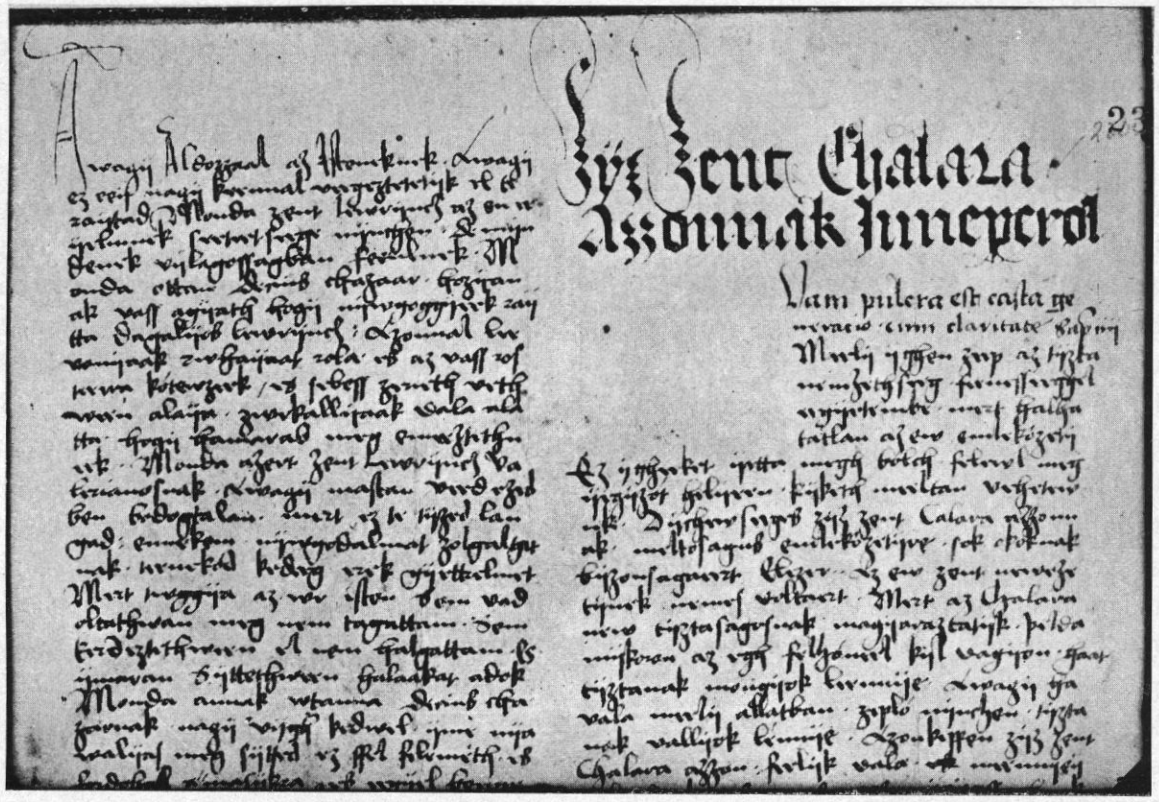

ÉRDY-KÓDEX 469. LAPJÁNAK FELSŐ FELE. (Eredeti felvétel, kicsinyítve.) (M. Nemzeti Múzeum.)

dikáció kezdő szavai: quam pulcra est... mely igen szép az tiszta nemzetség fényességgel egyetembe (Bölcs., IV.) T. Pelbárt Klára-beszédével (L., A, D-F, H-I) egyeznek és később is több gondolatkapcsolattal találkozunk.

A beszéd három nagy tanuságra oszlik »Szent Klára asszonnak méltóságus emléközetire«. Az első tanuságban ismét három alosztályt találunk, a másodikban kilencet, míg a harmadik minden felosztás nélkül Szent Klárának »dicsőséges kimulásának örvendetes voltá«-ról szól.

Az első rész Szent Klára nevének magyarázatával, a második »az ő jószágus (erényes) életének volta«-val, míg a harmadik azzal foglalkozik, hogy »vala megékesöltetvén belöl való halhatatlan szépséggel ő lelkében«. — A második tanuság kilenc szakaszának főbb gondolatai a következők: Az első az »isteni jelenetnek malasztossága« címen Szent Klára szüleiről, születésének körülményeiről tárgyal. — A második Szent Klárának »atyja házánál

való jámborságus« életéről, tehát gyermekkori éveiről szól, kiemelvén a gyermek-szentnek lelki szép erényekben való gyarapodását, alamizsnás- és a szegényekhez való irgalmas lelkületét, továbbá tulajdon testének megtagadását, gyakorta való imádkozását és titkon való cilicium-viselését. — A harmadik a Szent szüzesség-tartását magasztalja, ismét hármas alosztályban. — A negyedik a világ megutálásáról és szerzetbe-menéséről tárgyal, »mikoron hallotta volna Szent Ferencnek jó hírét-nevét«. — Az ötödik szerint »ez sziznek példája szerént sok szizek, özvegyök, nemesek nagy nemből-valók, hercegöknek és királyoknak leányi, hátra-hagyván és megutálván ez világnak pompaságit, kilenb-kilenb ferences-klastromokban gyüleköznek«. — Hatodik az imádságtételről és ugyanitt a pokolbeli ördög megjelenéséről, azaz kísértéséről szól. — A hetedik a szerzetnek erősen való megtartásáról. — A nyolcadik a lelki erényekben való tökéletes gyarapodásáról, míg a kilencedik a csodatételnek méltóságáról tárgyal.

A beszéd harmadik tanusága Szent Klára asszony halálának szemléletes égi jelenését beszéli el. Míg Szent Klára apáca-társai karácsony szent ünnepén »veternyére mentenek«, — ő halálos ágyán egyedül maradt otthon nagy bánattal. »Hozzája jöve az édes aranyos Jézus és megvigasztalja az ő szerelmes szolgáló leányát; annyira megerősíté, hogy — mint a kódex szövege mondja — „mikoron tizenhetednapiglan éhen-szomjan volna, semmi nehézséget nem érezne, de inkább egyebet is biztat vala, hogy gyorsak lennének az Ur-Istenek és Asszonyunk Szűz Máriának szolgálatában. Erre nagy sok sereg szüzek jelenének meg Szent Klára asszon cellájában, kik között egyik mind az többit felülmulja ékességgel és szépséggel, hogy még a setét éjet is világosságra is változtatja vala: ez kedég vala az édes irgalmasságnak szent szülője, mennyországnak királyné asszonya, szüzeknek virága és Isten Fiának szent Annyja«. Ezután elmondja kódexünk, mikép hajolt le Mária a haldokló Klárához, miképen ápolá (ölelé meg) és végül mikép nyujtott át neki »nagy szép mennyei palástot«, melybe Szent Klárát test szerént bellepöde«. Míg e mennyei jelenet lejátszódott »kilenb-kilenb szép virágokkal, jó illatú füvekkel megékösülteték az ágyasház« (472. l.). Ezenképen »az boldog lélek elválék az szent edények fogságából és azon szent szizeknek áldott serege között Kristus Jézus szent színének eleiben méne«.

Ezen szent halál leírása után a másoló karthausi leírásában még nehány írói megjegyzést olvasunk. Mikép ajánlotta maga az édes asszonyunk Szűz Mária be Szent Klárát az dicsőséges Szentháromság-Úr-Istennek és ez miképpen állatta érdemének helyére«. Vigasztaló szavak következnek ezután az olvasó és még a földi szenvedéseket viselő szegény magyarokhoz, a jámborságban és önmegtagadásban kitartó életre, mondván: »ime példa nekünk Szüz Szent Kalára, kiről úgy mond Szent Ambrus doktor, az zsoltárkönyvet magyarázván: mennyivel inkább vala elvetett és utálatos ez világon, annyéval nagyobban felmagasztatik az másvilágon«.

A beszéd utolsó soraiban, szokása szerint, a karthausi író megjelöli az időt, amikor a Szent a földi térekről eltávozott. »Lőn azért szűz Szent Kalára asszonynak ez világon való penitencia-tartása 40 esztendeig és kimulék, mint hallók, mikoron Ur születetének utána irnának ezer kétszáz hatvanhárom esztendőben«. T. Pelbárt idézett beszédében ugyanezt az évszámot találjuk Szent Klára halálának évéül megjelölve, — ámbár kétség-

telenül téves. Ugyanígy téves a Szent Ferenc halálának évszáma is: »kimulék ez halandó világból ezön időben, mikoron irnának Ur-Fiú születetnek utána ezer kétszáz harminc esztendőben.

Sziz *szent Ferencz* patriarcha atyánknak innepéről az Érdy-kézirat 567 572. lapjain olvasunk szép prédikációt. Rövid bevezetés után az »*Epistola*«[1]) szövegét közli, megkülönböztetetten gondosan írt barát-gót betűkkel, a Szentírás szövege iránt való tisztelet kifejezésére. Utána a szent szöveghez fűzött gondolatai kapcsán rámutat Szent Ferencnek rendkívüli érdemeire és lelki nagyságaira. Mintha bizonyos nagyobb ihletettséget kérne felülről a prédikáció szövegének megírásához, amint a kódex-lap hiteles szövege maga igazolja. (A szöveget lásd a 105. és 106. lapon).

A Szent Ferenc-beszéd is három részre, tanuságra, oszlik. Az első tanuság keresi Szent Ferenc földi küldetésének célját e szavakkal: »miokáért támasztá Ur-Isten ez szentséges atyánk Szent Ferencet . . . ilyen módon, időnek utolsó részében, ez világra ennen sebeinek hasonlatus ereivel, penitencia-tartásnak sulságával-prédikálásával és mind az világon az szent apostoloknak módjok szerént tétova-való futosással.«

Szentírásbeli doktorok beszéde alapján felel a felvetett kérdésekre, mondván: »mi lénk oka mint ez-ilyen szentséges dolognak. Ur-Isten Szent Ferenc atyánkat az ő sebeivel azért küldé ez világra, hogy e megaszott, száradott és hidegödött, — isteni szeretet nélkül való sziveket felgerjesztené és gyullasztaná és hogy inkább meghinnének őneke olyan nyilvánvaló jegy alatt; mert tulajdon ez világnak üdvösségeért bocsájtatott volna Isten Fiának pecsétjével«. Tovább is részletezi még a karthausi szerzetes Szent Ferenc földi hivatását »Ur-Isten az elveszett világgal ilyen segítséget tett: elküldötte Szent Ferencet, aki példájával és regulájával »mindez világnak és ennen testeknek gonoz kívánsága után eredöt«-teket, valamint a resteket fölindítsa, az álmosokat fölserkentse, a bűnösöket megrettentse, a félelmeseket meglelkesítse, az vakmerőket megfeggye, az jókat-igazakat megbátorojtsa, az tökéleteseket megtüzesítse és a holtakat föltámassza (568. l.). Ilyen fönséges hivatásra küldötte az Úr az Érdy-kódex szerint Szent Ferencet és rendjét (fiait).

A *második tanuságban* öt szakaszra osztva Szent Ferenc atyánk lelki érdemeiről szól a kézirat, mondván, olyan Szent Ferenc, »mint az nemes szépillatu patika kilenbkilenb drága kenetekkel és kinccsel belrakott szekrény«. Im ez »öt jeles jószágok feljebben valának őbenne«. Első az isteni könyörületes kegyesség. És ennek igazolására Szent Bonaventura könyvéből idézve, példát mond el az irgalmas szeretet gyakorlásáról.

> Mikoron egyszer egy szegényt hevon (üresen) bocsátott volna el alamizsna nélkül, annakutána megkeseredék rajta, kezde nagy szive-szakadással rajta bánkódni, úgy mint felette bűnt tett volna. Nem tűrheté, de nagy hamarsággal utána futamék és nagy bőven alamizsnát ada őneki és felfogadá ott Ur-Istennek, hogy soha szegényt »hiába« el nem bocsátana. — Kiért — mondja tovább kódexünk — nagy bőséges isteni szeretséget és malaztot nyere ő is érette Ur-Istentől annak utána gyakorta teszi vala — füzi hozzá tovább kéziratunk irója, — hogy szegényeket etet-itat vala, ruház vala, fereszt, nyugodt (nyugalmáról gondoskodik) vala, úgy hogy lassan-lassan ugyan természetté váltóztatá önönmagában az szent irgalmas kegyességet, kiért méltán érdemlé ő is az örök boldogságot. — Jelen elbeszélésünk a latin eredeti forrásokban ismételten megtalálható. (Spec. perf. stb.)

[1]) Feltűnő a karthausi szerzetes eljárása abban, hogy Szent Ferenc prédikációjában nem a Confessorok ünnepére hivatalosan előírt szentírásrészletet idézi lectióul, amint ezt megtaláljuk a Virgina-kódexben és egyébütt, hanem a Sz. Pál, Gal VI., 12, 14, 16, 17.

A második tanuság második szakasza »ki vala tökéletességgel Szent Ferenc atyánkban, mélységes szegénység«. Itt elmondja kéziratunk, mint hányta el a világi jószágokat fukar atyja előtt, a jámbor püspök jelenlétében; mint mondott ellene örökségének és veté le mind testi ruháit, önmaga pedig maradna mezítelen, csak egy »ciliciom-imegben«. Elmondja az ismeretes »Pater noster« szavakat és öltözék szegénységnek ruhájában, mint kéziratunk mondja: »kötél-fóttal evedzé be ennen-magát, az lén öltözeti halálig; és azonképpen az mezejtelen Krisztus Jézust, ő szegény szülejével, mezejtelen és szegényül akará követni«. Ugyanezt a szent szegénységet írá be az szent regulában, hogy az ő fráteri semmi tulajdon jószágot nem bírnának, sem házat, sem helyt, de ugyan élnének, mint zarándokok és jövevények ez világban.

»Harmad jószág (erény) mondatik életnek keménységé«-nek. Szent Ferenc rendi életében »soha jó izében való ételt-italt hozzája nem vett, de az étket hamuval egyelejtette, vagy vízzel«. Mindenestől »megnyomorojtván az érzékenységöt, hogy az okosságnak ellene ne rugódozhatna és binnek szilemére ő-benne ne uralkodhatnék. Ostorozást pedig, böjtöt, vigyázást, sirást, óhajtást annyit tett légyen őtestének szakaszkodására (önmegtagadására), — ki gondolhatja meg?«

Negyedik jószág Szent Ferenc mélységes alázatossága. »A rajta lett szidalmasságon örül és méltónak állojtá magát reá. Gargyánságot sem akar vala viselni (569. l.), hogy csak alázatosságon élhetne«.

Ötödik erénye Szent Ferencnek az »nagy tiredelmességnek szenvedése«. Virginia-kódex 26. lapján és a Fioretti és egyéb műben is található latin eredetiben a magyarázatul ideiktatott példa:

> Mikor Assisi város utcáján elméne, mint egy esze-veszett kába, innen-onnan hagyigálák vala őtet, álojtván, hogy megbolondult volna. Ő kedég nagy békességgel szenvedvén, mintha sem látná, hallaná, sem érezné, — dolgára megyen vala.
>
> Egy más alkalommal »mikoron egyszer felette elepedett volna, mondá őneki egy nagy együgyü fráter — ó fráter Ferenc atyám, bizonnyal igen megnehezödtél. De kérjed az Ur-Istent, hogy emelje fel kevéssé az ő kezét rólad. — Ime hogy ezt hallotta volna az a szent jámbor, nagy sirván kezdé kajáltani:
>
> — Ha nem tudnám a te együgyü ártatlanságodat, majdan kive üznélek innen. Miképpen mered te az Ur-Istennek itéletit megfeddeni és gonoszra vélni. Ottan azért leesék Szent Ferenc az földre, kezdé az földet ápolgatni, mondván —
>
> — Hálát adok én teneked, o én édes Uram Jézus, minden én fájdalmimról.
>
> — Azon kérlek, hogyha kellemetes te szent akaratodnak, száz ennyit vess énreám, hogy az én lelkömnek vigasztalása belteljék. És semmi nehézségében — fejezi be kéziratunk — meg nem bántotta az Ur-Istent, ellene mondván (t. i. önmagának) mint Szent Jób patriarcha.

A Szent Ferenc beszéd »*harmad tanusága* leszen: minemü emlékezetre való méltóságokkal felmagasztalá Ur-Isten bodogságos Szent Ferenc Confessor szolgáját«? — Itt ismét hat pontba foglalja a felvetett nagy kérdésre adandó válaszait és ismét Szent Bonaventura nagyhírű Ferenc-életrajzára hivatkozik.

Először, mert »nagy alázatos és megvilágosodott elméje vala minden irásnak értelmére«.

> Egy alkalommal egy nagy Szentirásbeli doktor megkisértette volna őket, nagy-mély kérdést kérdezvén ötőle. Szent Ferenc oly bölcsen felele, megfejtvén őneki az kérdést Szentlélek malasztja miatt, hogy az bölcs doktor csak semminek álojtá önmagát elötte. Ottan mondá, folytatja tovább régi irásunk:
>
> — Bizony mondom, hogy ez istenes atyának oly tiszta és mély bölcsessége vagyon, mintha szárnyon járna. Az mi tudományunk kedég hason csusz-mász ez földön.« — E kisded jelenet megvan az Ehrenfeld—Jókai-kézirat 95—96. lapjain is.

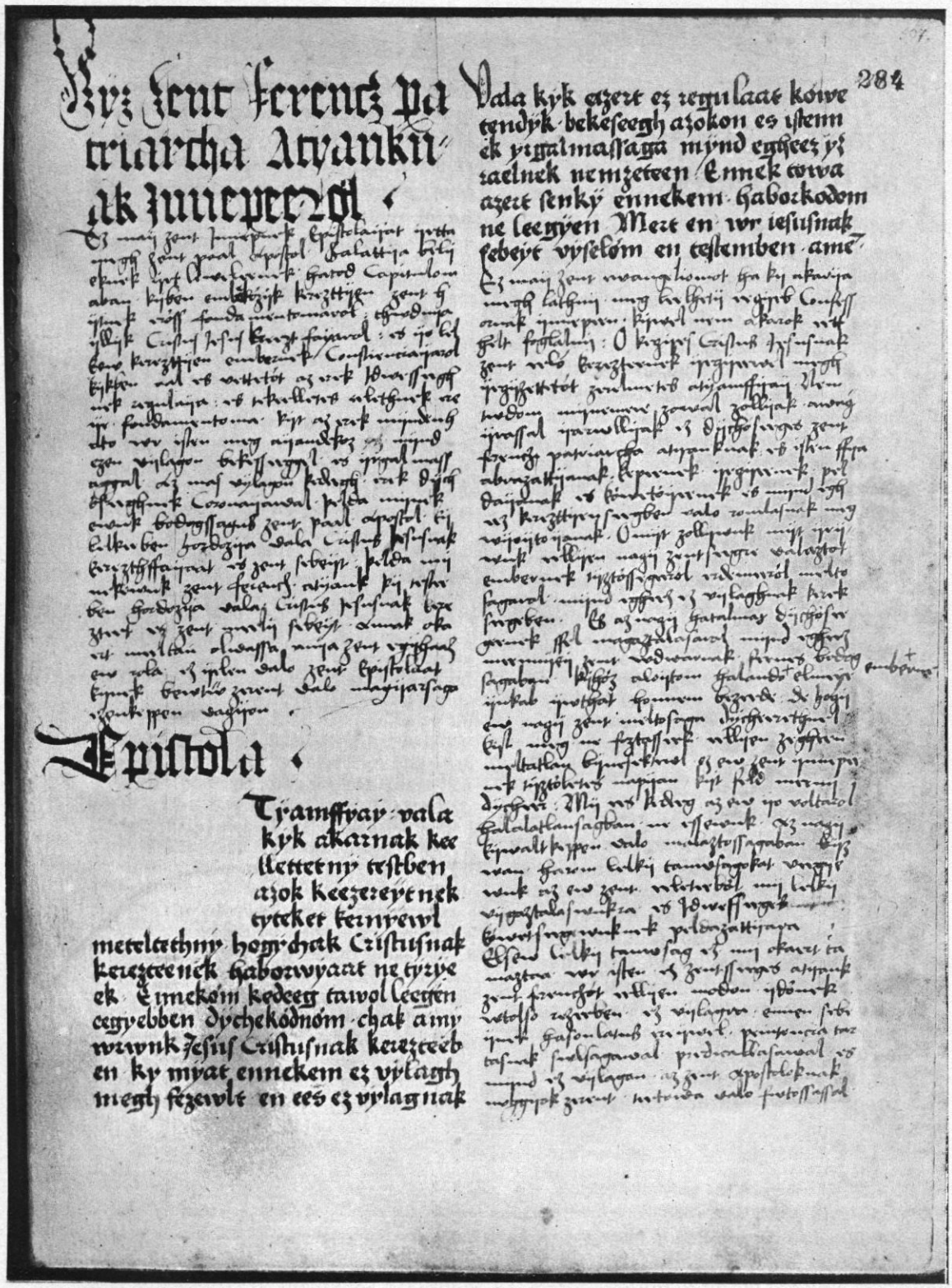

ÉRDY-KÓDEX 567. LAPJA.

(Eredeti felvétel, kicsinyítve.)
(M. Nemzeti Múzeum.)
(L. 106. l.)

Zyz zent Ferencz pa triarcha Atyankn-ak Innepeeroel.

Ez may zent Innepnek Epistolayat yrtta megh zent paal apostol, Galattya bely eknek yrt leweleenek hatod Capitulom aban, kyben emlekoezyk kerezttyen zent h ytnek eroess fondamentomarol: thwdnya yllyk Cristus Iesus kerezt fayarol: es yo lel kew kerezttyen embernek Constienciayarol kykben aal es vettetoet az erek Idwesseegh nek regulaya: es tekeelletes eelethnek ere ye, fondamentoma, kyt az erek myndenh ato wr isten meg ayandekoz [tör-lés] mynd ezen vylagon bekesseeggel, es yrgalmass aggal, az mas vylagon kedeegh erek dych oeseeghnek Coronayawal, pelda minek ewnk bodogssagus zent paal, apostol, ky lelkeeben hordozya vala Cristus Iesusnak kerezthffayaat es zent sebeyt: Pelda my nekewnk zent Ferencz, atyank ky testee ben hordozya vala Cristus Iesusnak kere zteet es zent meely sebeyt. Annak oka ert meeltan olwassa anya zent egyhaaz ew rola ez yelen valo zent Epistolaat kynek bewtwe zerent valo magyarsaga ezenkeppen vagyon.

Epistola.

(A) **Tyamffyay: vala kyk akarnak kee-llettetny testben azok keezereytnek tyteket kernyewl meteltethny, hogy chak Christusnak kerezteenek haborwyaat ne tyrye ek: Ennekoem kedeeg tawol leegien eegyebben dychekoednoem, chak a'my wrwnk Iesus Cristusnak kerezteeb en, ky myat ennekem ez vylagh megh fezewlt en ees ez vylagnak Vala kyk azert ez regulaat koewe tendyk, bekeseegh azokon es istenn ek yrgalmassaga mynd egheez yz raelnek nemzeteen: Ennek towa azert senky ennekem: haborkodom ne leegyen. Mert en wr iesusnak sebeyt vyseloem en tastemben. amen.**

Ez may zent ewangeliomot ha ky akarya megh lathny, meg leehety eegyeb Confess ornak ynnepeen, kywel nem akarok eett, helt foglalny: O kegyes Cristus Iesusnak zent eeloe kerezteenek yegyeewel megh yegyzettetoet zerelmetes atyamffyay. Nem twdom mynemew zowal zollyak, awagi yrassal yarwllyak ez dychoeseeges zent ferencz patriarcha atyanknak: es isten ffya abrazattyanak, kepeenek, yegyeenek, pel dayanak es koewetoeyeenek es mynd egh eez kerezttyenseegben valo romlasnak meg wyoytoyanak. O myt zollywnk myt yry-wnk eellyen nagy zentseegre valaztot embernek tyztoessegeeroel erdemereeroel melto sagarol, mynd, egheez ez vylaghnak kerek seegeben. Es az nagy hatalmas dychoesse geenak ffel magaztalasarol, mynd egheez meennyey zent wdwarnak feenes bodog sagaban kyhoez aloytom halando embernek[1]) elmeye ynkab ywthat honnem bezeede. De hogy ew nagy zent meltosaga dycheerethnel kyl meg ne foztasseek, eellyen zegheen meltatlan bynesektwel ez ew zent ynnepee-nek tyztoeletes napyan, kyt feld meeny dycheer. My ees kedeeg az ew yo voltarol halalatlansagban, ne essewnk. Az nagy kywaltkeppen valo malaztossagaban byz wan, harom lelky tanwsagokat weegye wnk az ew zent eeleteeboel my lelky vygaztalaswnkra es Idwesseeges [tör-lés] koewetseegewnknek peldazattyara. Elsew lelky tanwsag ez, my okaert ta maztaa wr isten ez zentsseeges atyank zent ferenczoet eellyen modon, ydoenek wtolso rezeeben, ez vylagra: ennen sebe ynek hasonlatus ereywel, penitencia tar tasnak swlsagawal, predicallasaval, es mynd ez vylagon az zent apostoloknak moggyok zerent, teetowa valo fwtossassal.[2])

[1]) »embernek« szó marginális betoldás.

[2]) A »tétova valo fuiosás« az apostoli buzgóság fáradhatatlanságának egyházi kifejezése. Az egész bevezető szövegen bizonyos meghatottság érzete ömlik el és olyan époszszerű invocatiónak látszik.

Érdy-k 567. l. átírt szövege. *(L. 105. l.)*

Másod jövendő dolgoknak ismereti is vala Szent Ferencben. Példát idéz ismét igazolásul. (Latin eredetije T. Pelbárt 76. beszédének F. szakasza).

»Mikoron egy nagy-gazdag ember vendéggé hivta volna házához Szent Ferencet, minek előtte asztalhoz ülnének, monda az isteni Atya az jámbor gazdának.

— Először hamar gyónjál meg, tégy testamentumot és szerezzed meg (hozd rendbe) te házadat. — Az jámbor azonnal azonképpen tén.

És annak utána letelepedvén az asztalhoz, kezdének egyebek enni-innya.

Az jámbor azonnal kibocsájtá lelkét Szent Ferencnek mondása szerint. — Hozzáteszi még kódexünk: »és nagy-sokaknak meglátja és ismeri vala meg szive titkait-gondolatait is«.

Harmad malasztja vala Szent Ferencnek, hogy még az oktalan állatok is engednek vala őneki. És most elmondja az apró madárkák bájos jelenetét, melyet némi módosítással föntebb a Virginia-kódexünknél már láttunk. Latin eredetijét a Fiorettiben, továbbá Petrus de Natalibus (Catalogi Sanctorum, Lyon, 1516., 228 b. l.) művében is megtalálhatjuk.

Negyedik malasztja vala, hogy »valamikoron ez természet szerént való éltető állatoknak parancsolt, mint tiznek, viznek, dögös égnek, zsirtalan földnek, vadaknak, madaraknak« (570. l.).

Továbbá vala őbenne ez világtól való tökéletes elválásnak és elszakadásnak malasztja, lelkének Istenhez való »egyenülése«, az mennyei dicsőséges életnek ezen halandóságban való megkóstolása, Krisztus Jézus szeplőtelen életén való hasonlatos közelgetése.

»Végre-való malaszttal szereté Ur-Isten bodogságos Szent Ferenc atyánkat«, kezdi az utolsó szakaszt az Érdy-kódex, hogy nagy szent életben végezé el az ő életét. Ismét példával magyarázza jelen állítását.

A három lándzsa példájára mutat rá itt — közbeszúrólag — az Érdy-kódex írója, de csupán rövid megjelöléssel (a Teleki-kódexnél ismertetjük részletesebben).

Elközelgetvén Szent Ferenc atyánk halálának ideje, mondja irónk meghatottan a prédikációban, — mikoron Ur-Istennek minden parancsolatit belteljösöjtötte volna, sok testi betegségnek utána érezvén halálát, tételé magát az mezejtelen földre. Ez azt jelenté, mert semmi része, sem öröksége őneki ez világon nem volna az puszta földnél, kiből Ur-Isten teremtette volna. És szemeit fölemelé a mennyei dicsőségre és bal kezével oldalán való szent mély sebet belfödözé, hogy ne látnák és ez világi hiú dicsőségtől magát megóhatná. Majd szóra nyílnak ajkai és a válás perceiben így szól az frátereknek.

— Ime, ami engemet illetött, megtöttem.

— Ami titöket illet, Krisztus Jézus megtanohon rá.

Annak utána kezeit fölemelvén, megáldá Ur-Istent (hálát adott neki) és inté az frátereket, hogy Krisztus Jézus szerelmében megmaradnának. És megáldván őket mondá:

— Immáron Ur-Isten hozzátok, én édes fiaim.

— Immáron én Ur-Istenhez megyek, ki malasztjának ajánlak mindnyájan titeket, ahogy abban lakozzatok.

Belső meghatottsággal kéré, hogy a szent evangéliumot olvasnák előtte, és amikoron »nagy-figyelmesön és édes lélekkel hallgatná, — azon isteni édességben kimulék ez halandó világból.«

A névtelen kódexíró karthausi szerzetes az egész Ferenc-életrajz szövegezésében, főleg azonban halálának egyszerű leírásában, bizonyos melegebb, emelkedett és tiszta hang, igaz érzés, őszinte tisztelet, szinte áhitatos bensőség érezhető. Szent Ferenc lelki

érdemeinek, előbb erényeinek, rajzában van bizonyos egyéni felfogás és a predikáció megszerkesztésében épen úgy, mint az anyag kiválasztásában önálló írói készség és erő.

A halál leírása után, mintegy annak következményeképen, Szent Ferenc temetéséről és szentté nyilvánításáról olvashatunk.

»Annak utánna hallván IX. Gergely pápa ez szent atyának boldog kimúlását, miért nyilván »megismerte vala még életében az ő szentséges életét és érdemes voltát, sok csodatételeket, irgalmakat, jegyeket is hallott volna őfelőle: kele fel mind az kardinálisokkal és jöve Assziszben.

Mint szokás, nagy tisztösséggel megszentelé az ő szent testét és belirá az szentöknek száma közé.

És innepöt szerze őneki, ő hálálának napját, mind egész anyaszentegyházban nagy tisztösséggel illené, tisztölné.

Hozzá fűzi még Szent Ferenc nagy tiszteletének igazolásául az 1527-ben másoló karthausi: »mint szemönkkel látjok«. Ez utóbbi három szó a magyar nép között élő nagy Ferenc-tiszteletnek a bizonysága, de egyben a Ferenc-rend iránt való igaz ragaszkodásé, a magyar nép hűséges szeretetéé. Nagyobb dícséretet hosszú szöveggel is alig mondhatott volna kéziratunk szerzője Szent Ferencről és rendjéről, mindkettőnek magyar érdemeiről.

A magyar kódex-irodalom legnagyobb legenda- és predikáció-gyüjteménye az Érdy-kódex, valóban tisztes irodalmi emléket állított a magyar történelemben és művelődésben is oly jelentős szerepet játszó Szent Ferencnek és egyben rendjének; de állított önmagának is századokra szóló monumentumot, mert hisz íme, még halóporában is fennen hirdeti kézírása jámbor szívének áhitatos érzelmeit a nagy Szent Ferenc iránt. Nevét ugyan elhallgatta, rendjének és önmagának azonban nemes díszére vált.

II.

A régi magyar irodalom kutatói megállapították, melyek a fentebbieken kívül még a ferences eredetű kéziratok. Ezek pedig, amint alább következnek.

7. *Piry-hártya.* Elején-végén csonka, csak 4 lapnyi szöveg, mely egy nagyobb — Krisztus szenvedésének szükségességét fejtegető — műnek megmaradt töredéke. Tárgya ugyanaz, ami a Horvát-kódex 1—100. lapjain olvasható hosszabb fejtegetésé, mely T. Pelbárt Stellárium c. művének fordítás-részlete.

Az Atya-Isten megengedi, hogy az égben vitatkozás induljon meg az ártatlanság és szeretet, másrészt az irgalmasság és igazságosság között: vajjon meg kell-e halnia, avagy nem, az Isten Fiának, mint az emberiség Megváltójának? Résztvesznek az angyalok és a limbusban tartott ószövetségi szent atyák is, akik a Szentírásban nevük alatt ismert könyvek alapgondolatának hangoztatásával kérik az örök Istent, küldje el a Megváltót. Először Ádám apánk jelenik meg az Úr színe előtt és bizonyítja: »bizony meg kell általjában halnia őfölségének« (2. l.) és a saját ősbűnére hivatkozva kifejti, hogy »a kertben kell meg fogattatnia, mert én is kertben töttem vala az tolvajságot és az urvságot«. Hosszabb fejtegetés után az ártatlanság válaszol és azt bizonyítja, hogy semmikép nem kell meghalnia, mert ő nem vétkezett, hanem Ádám, — azért Ádám köteles »az halálra mind ő magzatival és az édes Krisztus megmaradjon«. (V. ö. a Mária-besnyői töredékkel.)

A kézirat nevét *Pirv* Cirjék érsekújvári tanár nevétől kapta, aki ez irodalmi leletet a Magyar Tudományos Akadémiának adományozta.

8. A Ferences kéziratok között díszes helyet foglal el a *Nádor-kódex*, mely 1508. évben másolva maradt reánk.

Maga a kézirat megmondja az írás keltét a 657—658. lapokon. (L. 110. l.)

A kézirat másolója ugyanaz, aki a kis Simor-, továbbá a Nagyszombati kódexeket másolta, továbbá aki a Debreczeni-kódex ötödik kezeként működött. Valószínüleg Marianus ferences szerzetes, aki Klarissza apácák számára készítette művét. Erre mutat a Nádor-kódexnek egyéb Klarissza-kéziratokkal való tartalom-egyezése. A kézirat legpoétikusabb része a Winkler-kódexben is előforduló Mária-siralom és egyben Krisztus szenvedéséről szóló hosszabb, misztikus jellegű feldolgozás.

9. *Nagyszombati* kéziratunk 1512—13-ban másolva, valószínűleg szintén ferences apácák részére készült. Mindvégig egy kéz, Marianus ferences munkája. Három külön egységet különböztetünk meg a tartalomban és mindegyiket a kéziratban olvasható 1512, illetőleg 1513. dátum választja el. Szoros kapcsolatokat mutat a Debreczeni-kódexszel, mellyel teljesen azonos szövegei vannak.

Nagyszombati 240—249. lap megfelel: Debreczeni 595—602. lap. Szentséges életnek feljebb való grádicsa.

Nagyszombati 249—270. lap megfelel: Debreczeni 576—595. lap. Alázatosságnak dicséreti.

Nagyszombati 271—296. lap megfelel: Debreczeni 625—630. lap. Asszonyunk sziz Máriának menybemeneti.

A Rosarium Seraphicum: Szűz Mária koronája igen érdekes fejtegetését és példáját olvassuk a kódexben, melynek szövege a következő:

Vala egy ájtatos deák, ki még ez velági voltában is szokott vala kötni rózsában koszorut Azzonnunk zyz Marianak tiztösségére. És annak utánna lőn szerzetessé. És hogy koszorut nem köthetne, mint e világi voltában az zyz Marianak tiztősségére, ezön igen megháborodék ön-benne. Akara és elvégezé, hogy kimenne az szerzetből.

1. Némely napon, hogy ezön igön kesergene, imádságra adá magát és megjelönék az zyz Maria neki, mondván,

— Én édes fiam, ne keserögj, se kedég ez zerzetből ki ne menj.

— Im, én megtanitlak tégöd, hogy a te ájétatosságodnak énhozjám eleget tehetsz, miért szoktad vala ez világi korodban én tiztösségömre koszorut kötni.

— De köss énneköm lélök szerint mind te életedbe mindön napon im eképpen.

— Köss egy *piros rózsa-koszorut*, egy páter nostert mondván az én édös Szülöttemnek ő szent vére hullásáért, mikoron környülmetélteték, azt gondolván.

— És emléközzél meg az én örömemről, mikoron őtet fogadám az én méhömbe. Olvass a *fejér szép rózsáért*, az első örömemért, tiz Ave Máriát és kössed a vékonyságu spring-selyemmel azaz áhétatossággal, hálákat adván az Ur-Istennek az én velem jó-téteiért.

— Másod örömemért, hogy hordozván az én édes fiamat én méhömben, meglátogatván zent Erzséböt azzont, ismég azonképpen tégy.

— Harmad örömemért, mikoron az én édes fiamat, Szülöttemet ez világra szülém. Ismég azonképpen tégy.

— Negyed örömemért, mikoron három szent királyok nagy tisztösséggel imádá!: mint Istent, az én édes fiamat megösmervén. Meg azonképpen tégy.

— Ötöd örömemért, mikoron az én édes fiamat meglelém az templomban és nagy dicsőséggel feltámadván, először neköm-neköm jelönék. Esmég azonképpen tégy.

— Hatod örömemért, mikoron az én édes fiam feltámada és mennyországba méne az dicsőült testben. Ésmég azonképpen tégy.

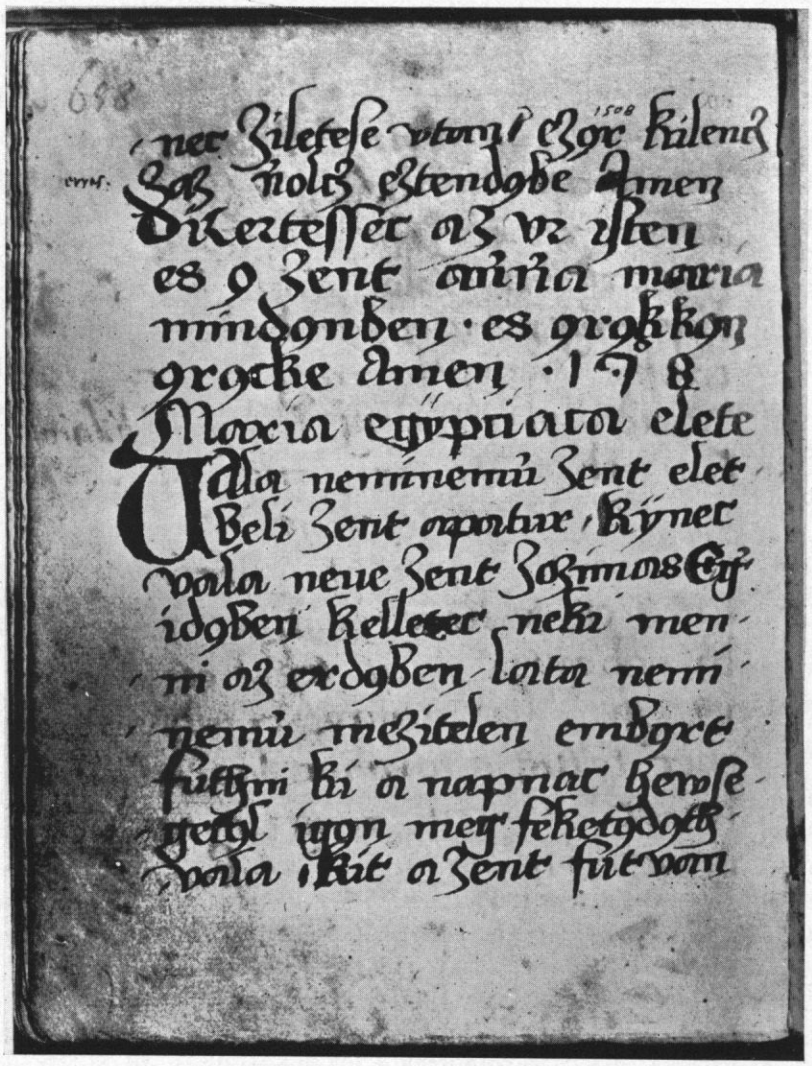

NÁDOR-KÓDEX 658. LAPJA. *(Eredeti felvétel.)*
(Pázmány-egyetemi könyvtár.)
(L. 111. l.)

— Heted örömemért, mikoron az én édes fiam engöm mennyországba nagy dicsőséggel vin. Megént azonképpen tégy.

És ezöket megmondván, lészen hét páter noster és hatvanhárom Ave Maria. Ezt tegyed én értem és én neköm kedvesb és teneköd használatosb idvességedre. Igy köss neköm koszorut.

A barát kedég megmaradván az szerzetben, nagy ájétatossággal kezde mondani naponként ez megmondott imádságot.

2. Történék egykoron az szerzetnek beesküvének utána, hogy menne egy erdő által ő társával és ez imádságot mondaná, az *Szüz Máriának koronáját.*

Juta az tolvajok közé és tetszék a tolvajoknak, hogy ez fráterrel jönne egy igön szép leány. És imádkozván ez barát, mindön idvezletön az szép zyz egy rózsát veszen vala és arany fonállal egy koszorura köti vala. Ezt látván, reájok hertelenködének az tolvajok, megfogván ötet és kérdözik vala, mondván:

— Hová töttök (töttétök) el az szép leányt, kit veletök viseltök vala.

Azok kedég tagadák vala és azt mondják vala, hogy soha nem akarnának leányt avagy

Irtac ez koenivet Isten- (657. l.)

(658. l.) -nec ziletese vtan, ezoer kilencz [1])
zaz niolcz eztendoeben Amen
Dicsertessec az vr isten
es oe zent aninia maria
mindoenben. es oeroekkoen
oeroecke Amen · 1508
Maria egypciaca elete
VAla neminemue zent elet-
beli Zent apatur, Kynec
vala neue Zent Zozimas Egi
idoeben kelletec neki men-
-ni az erdoeben, lata nemi-
-nemue mezitelen emboert
futhni ki a napnac hewse-
-getoel igoen meg feketoedoeth-
-vala, Kit a zent futvan

(659. l.) koeuetvala . . .

[1]) A »*kilencz*« nyilván tévedés: **oit** (=5) helyett.

Nádor-k. 658. l. átírt szövege. *(L. 110. l.)*

asszony-állatot társul velök viselni, mert tiztaságot fogadtak volna. De azok nem hivén és elvivék őket, hogy igön vernék és megvallanák, hová tötték volna az szép leányt; kiket megkötöztek vala, de az barátok felfoházkodván Krisztus Urunkhoz és zyz Máriához.

Im, megjelönék nekik az zyz Maria angyaloknak sokaságával, viselvén az koszorut, kit kötött vala, mondván az tolvajoknak:

— O tü hitvány és kegyötlen embörök. Mire merétök az én szolgámat bántania!

Ezt hallván a tolvajok, megrettenének és megfélelmvén, mondá a zyz Maria, olymely dicsérvén az angyaloknak.

— Im, mely koronával koronázott engömet ez fráter. Ezt megmondván. elenyészék.

Ezt hallván az tolvajok, a baráttól bocsánatot kérének és megkérdözvén, mely volna az imádság, kit ő olvasott volna.

Akkoron ők is megtanulták az frátertől és az velágot elhagyván, szerzetben menének és mig ez világban élének, ájtatossággal ők is megolvasák az Isten-szülő zyz Mariának az koronát. Amen.

10. *Debreczeni*-kódexünk a debreczeni református collégium tulajdona, innen a neve; 1519-ből maradt reánk. Hat kéz dolgozott a terjedelmes kéziraton, az ötödik kézről föntebb a Nádor-kéziratnál szóltunk. Valószínüleg Sárospatakon készült nagy értékű kódexünk, melynek több, főleg ferences, kódexszel van egyező szövege és pedig az ötödik kéz írásában.

Debreczeni 559—572. lap megfelel: Nádor 491—525. lap. Szep Apalin asszonynak élete.
Debreczeni 572—575. lap megfelel: Nádor 483—491. lap. Példa Szent Apalin asszonyról.

Debreczeni 576—595. lap megfelel: Nagysz. 249—270. lap. Szent alázatosság dicséreti.
Debreczeni 595—602. lap megfelel: Nagysz. 240—249. lap. Szentséges életnek felj. v. grádicsa.

Debreczeni 607—624. lap megfelel: { Nádor 143—307. lap. / Winkler 137—234. lap. } Üdvözitőnk kénja.

A Debreczeni-kódex ferences eredete mellett bizonyít még, hogy benne Szent Bonaventura atyánknak »De Perfectione vitae ad sorores« c. művéből három fejezet fordítását is megtaláljuk és pedig vele parallel szövegben csupán ferences kódexekben.

Debreczeni 231—236. lap megfelel: { Lobkowicz 111—121. lap. / Weszprémi 121—132. lap. } Szent Bonaventura, I. fejezet. Miképen jut ember önmagának megismeretére.

Debreczeni 251—265. lap megfelel: { Lobkowitz 121—136. lap. / Weszprémi 134—148. lap. } Szent Bonaventura. II. fejezet. Az alázatosságról.

Debreczeni 305—326. lap megfelel: Lobkowicz 153—174. lap. Szent Bonaventura. VI. fejezet. Krisztus kínszenvedésének meggondolásáról.

A harmadik érvünk a ferences eredet mellett az Imitatio Christi fordításának néhány fejezet adata. (Lásd fent a Lázár-kódexnél.)

Végül a Debreczeni-kézirat egész szövegében bizonyos ferences igehirdető törekvést árul el, részben a tartalom anyagának kiválasztásában, részben azok feldolgozásában. (Kifejtés másutt.)

11. *Miskolczi*-töredék és a vele egyező tartalmú

12. *Vitkovits*-kézirat szintén ferencrendi irodalmi emlékek és ezt főleg az egyező szövegek azonosságával, mint filologiai argumentummal bizonyíthatjuk. A másolók nem nevezik meg magukat.

A Vitkovits-kézirat 1—72. lapjáig Szent Bonaventura atyánknak »Regula novitiorum«: új szerzeteseknek regulája címen fordít 9 fejezetet a ferences szerzetes szellem ápolására. A fordítás rendezettnek mondható és szoros egymásutánt jelöl, miből következtethetjük, hogy a latinban meglévő teljes mű fordítása elkészült és ennek másolata is megvolt kéziratunkban, a mostoha idő azonban innen kiszakítva elpusztította.

13. *Teleki*-kódexünk a Nyelvemléktár XII. kötetében jelent meg és 1525 31. években másolva maradt reánk. Négy kéz dolgozott a kéziraton, az utolsó megnevezi magát e szavakkal a kézirat utolsó lapján (382. l.) Fr. Ferench Sepsy zentgoergy veztegette (végezte).

Az első három másoló, Karácsonyi János véleménye szerint a harmadik rendhez tartozott. Mind a négyen régebbi magyar fordításnak már valamelyest módosított másolatáról dolgoztak, amint ezt a régiességnek meg-megcsillámló adatai igazolják. Az eredeti fordítás alig készült 1478. előtt. A fordító öreg ember lehetett és még a XV. század helyesírását használta.

Tartalmából nevezetes a Szent Anna, valamint Ádám és Éva terjedelmes legendája, melyet egy magyarországi példa elbeszélése tesz előttünk értékesebbé. A ferences eredet igazolására szolgálhat a föntebb már említett név adata után[1]) a Szent Bonaventura egyik művének: »De meditatione vitae Christi«-nek három fejezet-fordítása. Egész magyar kódex-irodalmunkban nem találunk parallel szövegeket, ehhez a mély-értelmű szövegezéshez. (Peltier kiadását használtuk.)

Teleki 151—155. lap latin eredetije: De resurrectione Domini, LXXXV. fejezet, 616—617. lap.
Teleki 155—172. lap latin eredetije: De ascensione Domini, XCVII. fejezet, . 623—627. lap.
Teleki 172—174. lap latin eredetije: De missione Spiritus S., XCVIII. fejezet, . 627—628. lap.

A második kéz írásában olvassuk: Krisztus Jézusnak a nagy rettenetes ítéletre jövéséről szóló prédikációt, mely egész terjedelmében T. Pelbárt, tehát ismét ferencrendi szerző, műve nyomán halad (Serm. de Temp. pars hiem., III—IV.). Ugyanez a tárgy megvan a Virginia-kódexben (114—120. l.), ismét ferences kódexben, de itt Discipulus feldolgozásának megfelelőleg.

A harmadik kéz másolatában maradt reánk Szent Makárius élete, mely romantikus jellegénél fogva közkedveltségnek örvendett.

A negyedik kéz másolatából egyben a ferences eredet bizonyságául ismerjük a három lándzsa példáját, melynek szövege a következő (325—328. l.):

»Annak okáért olvastatik Szent Ferenc atyánknak életiben, hogy mikoron Szent Ferenc atyánk volna ő szent regulájának confirmálásáért és azonképpen Szent Domonkos atyánk is, (Rómában) mikoron imádkoznék Szent Ferenc atyánk íme, csodálatos dolog; tehát látá, hogy mi Urunk Jézus Krisztus az égben fennáll, tartván az ő kezében három csucsákat (lándzsákat) ez világnak elpusztitására és vesztésére. És azt mondja vala Urunk Jézus Krisztus: — ime, úgymond, mind ez széles világ teljes a három binekvel: tudnyamint kevélységvel, fösvénységvel és gonoz fajtalansággal. És az három okáért ez három csucsákkal, avagy lánsákkal el akarom ez világot veszteni.

Ezt hallván kedéglen a szeplőtelen asszonyunk sziz Mária, igön nagy hamarságval-sietetvel az ő szent Fiának eleibe és térdre leesvén, mondá az ő szent Fiának:

— Ó én szerető szent fiam, áldott Uram Jézus Krisztus, kérlek én mastan, hogy kenyerölj az emberi nemzeten, és hogy ne akarjad őtet mastan elveszteni, mert énnekem vadnak mastan két fiaim, tudnya mint Szent Ferenc és Szent Damokos.

És én szerető fiam Jézus én ezeket elkildem ez széles világba, hogy ez három bineknek ellene predikáljanak és hogy kigyomlák ez bineket az keresztének közöl.

És legottan megengeszteltették Urunk áldott Jézus Krisztus az ő szent Anyjának kérelmésére.

Ime azért, hogy asszonyunk sziz Mária megengeszteli ami Urunk Jézust, amikoron miriánk megharagozik.«

[1]) Szentgyörgyi Ferenc 1533. előtt élt Székelyföldön, mert utána már Budán találkozunk nevével; 1537-ben Várpalotán, 1542-ben pedig Füleken volt gvárdiáni tisztségben (L. Karácsonyi J. i. m.).

A három lándzsa példája nem áll egyedül régi irodalmunkban, hanem előfordul még mintegy öt más helyen és pedig nagyobbrészt ferences eredetű kódexekben. Mindenesetre magán viseli ez az elbeszélés a tisztes ferencrendi öntudatot és a rendhez való ragaszkodó hűséget. Példánk első irodalmi forrásául Gerardus de Franchetto: Vitae Fratrum Ord. Pred. tekinthető, ahol az 1215. évvel kapcsolatos, IV. lateráni zsinat idejéből olvashatjuk, elsősorban Szent Domonkosra alkalmazva. Példánkat a festőművészet ecsetjére vette (lásd a mellékelt képet), de különböző nyelvű kódexek írói is szívesen megrajzolták, főleg a Speculum humanae salvationis, c. a középkorban nagyon elterjedt mű (XLIII. fejezetének) illusztrálására. (Róla részletesebben másutt.)

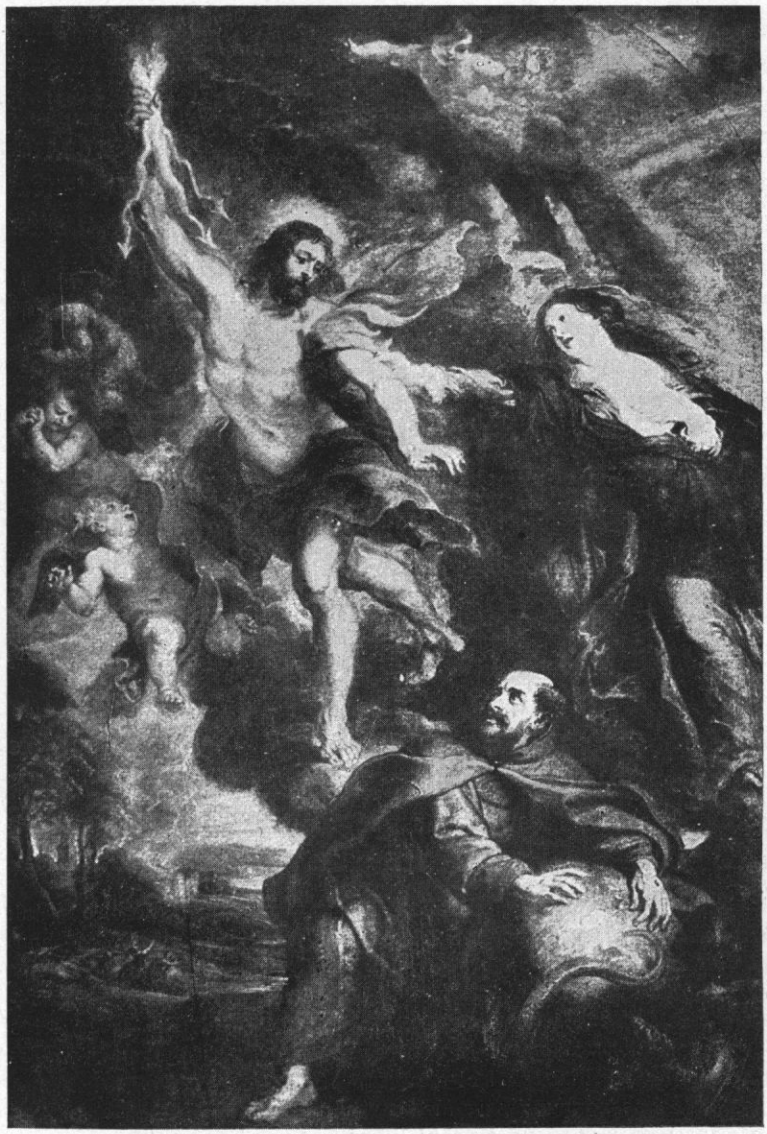

RUBENS FESTMÉNYE A HÁROM LÁNDZSÁRÓL.
(Szent Ferenc átöleli a bűnös földet, melyért Szűz Mária könyörög.)

14. A *Kazinczy*-kódexünk három ismeretlen nevű ferences szerzetes másolatában maradt reánk, valószínűleg Klarissza-apácák részére. — Benne uralkodó vonásként szemlélhető a Mária-tisztelet megnyilatkozása a leírt szövegekben, melyek szinte kivétel nélkül ugyancsak ferences szerzőnek, T. Pelbártnak más-más műve nyomán készült fordítások. A kézirat 35. lapján Szent Margit asszony legendája végén és a Szent Jeromos tiszteletét ápoló példa között a másoló szerzetes Jézus és Mária neve mellé illesztette *Szent Ferencét.*

A *Kazinczy*-kéziratosban található szövegek tekintélyes részben ismétlődnek kódexirodalmunkban és pedig jórészt ferences eredetű kéziratok lapjain. Így nevezetes Szent Anna asszonyhoz intézett imádság szövege, melynek erejével mondja kéziratunk, »tiz ezör halálos bineinek és husz ezör bocsánandó bineinek kénját ottya meg Alexander pápa«. Ez az apokrif jellegű szöveg csak ferences kéziratokban fordul elő és pedig Lobkowitz 252 - 253. l.,

Lázár 209—210. l. és Teleki 119. l. Külön említhetjük meg a Szűz Mária nevének deáki betűivel és példákkal diszített fejtegetést, mely itt és a Teleki-kódexben olvasható csupán.

15. *Székelyudvarhelyi*-kódexünk 1526—28. években másolva maradt reánk Az erdélyi-kéziratok csoportjához tartozik (amint föntebb láttuk). Ismerjük a kézirat első tulajdonosát és ismerjük egyik másolóját. A Judith-könyve XVI. fejezetének fordítása végén ezt olvassuk:

»Ezen szerént végeztetik az Szent Judith asszonynak ő könyve, az derék Szentirásnak betűje szerént, az mi bodog szent atyánknak Páduai Szent Antalnak estin, — Uronk Krisztus Jézusnak az Szűz Mária méhétől születésének (101. l.) utánna ezer öt száz huszon hatod esztendőben«.

További szavaiban a testvéri szeretet melegével nyujtja Nyujthody András ferences [1]) szerzetes kezének munkálatát testvérhúgának, Nyujthody Judithnak, aki jámbor életével mint Szent Ferenc harmadik rendjének tagja, hűséges tisztelettel övezte Szent Ferencet. (102. l.)

Imé azért én szerető húgom, Nyujthody Judith, az te neveden való Szent Asszonynak könyve, melyet én az te szegény bátyád Nyujthody fráter András megirtam az diáki bötüről az magyar nyelvre, a tehozzád való atyafiságos szeretetnek miatta meggyőzettetvén és hogy ne lennél az te celládban, az te szentednek könyve nélkül; de vallanád az te lelkednek vigasztalására. Ne nézzed kedég szerető hugom, ez irásnak az ő paraszt voltát, hanem az ő igaz értelmét, kiben hamisat nem lelsz.

Fráter Nyujthody András az erdélyi Tövis kolostorában lakó ferences szerzetes, a magyar irodalom számára eléggé meg nem becsülhető adatokat szolgáltatott ezekkel a testvéri szavakkal. Megvan ugyan a Bécsi kódexben (11—47. lapig) az ó-szövetségi Judith-könyvnek magyar fordítása, András testvér munkája, mégis újabb irodalmi érték marad számunkra, mert hisz nemcsak a magyar szöveg becses, hanem azok az indító okok is, melyek a fordítás érdemes műveletét irányították. Alig van magyar kódexünk, melynek létrejöttét és ennek körülményeit, fordítóját és első birtokosát enynyire ismernők. — Nyujthody András testvér két egészen önálló egységű hosszabb fejezetet vetett még papirosra, ugyancsak húga hitéletének megerősítésére. — Valamint Laskai Osvát a Gemma fidei című művében az új hit

FRANCIA KÉZIRAT TOLLRAJZA A XIV. SZÁZADBÓL, A HÁROM LÁNDZSÁRÓL.
(Sorbonne egyetem könyvtárából.)

[1]) Nyujthody András tanult férfiú volt, aki 1509-ben a krakói egyetemre iratkozott, csak később lépett Szent Ferenc rendjébe.

tételeinek romboló hatása ellen kívánt lelki erősséget nyujtani, épen így Nyujthody András a kézirat későbbi lapjain olvasható: Fundamentum aeternae felicitatis [1]) című latin műnek fordításával, az új hit tételeivel szemben a kath. hitigazságok védelmét kívánta szolgálni a lelkekben. Katekizmusszerű kérdésekben és feleletekben foglalkozik a

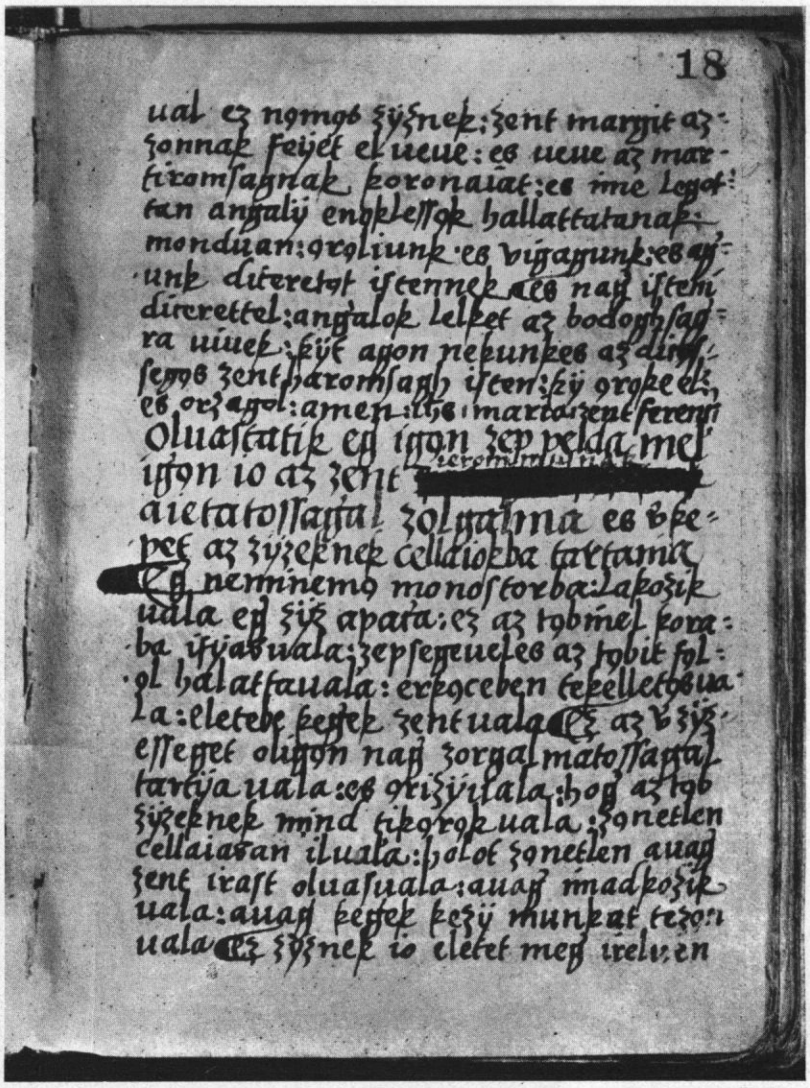

KAZINCZY-KÓDEX 35. LAPJA. *(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)*
(M. Nemzeti Múzeum.)
(L. 117. l.)

Hiszekegy 12 ágazatával, majd a Miatyánk, Üdvözlégy főbb gondolatainak fejtegetésével, továbbá a bűnök különféle fajainak világos megfogalmazásával.

A kódex többi lapjain egyrészt T. Pelbárt, másrészt Discipulus beszédeinek fordításával találkozunk; részint azonban forrástanilag még ki nem derített más elmélkedésekkel.

[1]) Mihályfi Ákos dr. az Igehirdetés című munkájában úgy véli, hogy a Fundamentum aeternae felicitatis című mű elveszett; mindenesetre tévedés. Mi a Gyulafehérvári Batthyaneum könyvtár ősnyomtatvány-példányt használtuk, sőt róla fénykép-felvételeket is készítettünk.

16. *Tihanyi* kéziratunk 1530—31. és 1532. évekből, szintén valószínüleg Klarissza-apácák részére írva, maradt reánk. Négyszáz lapra terjedő nagy tartalmú kódexünk több helyén megjelöli a másolás évét és egyedül Szent Ferencet nevezi atyánknak.

Ferences eredet mellett tanuskodik — amint a Debreczeni-kódexünknél is határo-

Az hoher kegiek: egi uagassa (35. l.)

ual ez noemoes zyznek: zent margit az-
zonnak feyet el ueue: es ueue az mar-
tiromsagnak koronaiat: es ime legot-
tan angaly enoeklessoek hallattatanak:
monduan: oeroeliunk, es vigagunk: es agi-
-unk diceretoet istennek Es nagi isteni
dicerettel: angialok lelket az bodoghsagi-
ra uiuek: kyt agon nekunkes az dicoes-
segoes zent haromsagh isten: ky oeroeke el:
es orzagol: amen: ihs, **maria, zent ferenci**
Oluastatik egi igoen zep pelda meli
igoen io az zent Ieronimusnak
aietatossagial zolgalnia es ve ke-
-pet az zyzeknek cellaiokba tartania
Ɛgi neminemoe monostorba: lakozik
uala egi zyz apacia: ez az toebinel kora-
-ba ifyab uala: zepsegeueles az toebit foel-
-oel halattaualia: erkoeceben tekelletoes ua-
la: eletebe kegiek zent uala Ɛz az ve zyz-
esseget oligoen nagi zorgalmatossagal
tartya uala: es oerizy uala: hogi az toeb
zyzeknek mind tikoeroek uala: zoenetlen
cellaiaban ilualia: holot zoenetlen auagi
zent irast oluasuala: auagi imadkozik
uala: auagi kegiek kezy munkat tezoen
uala Ɛz zyznek io eletet megi ireluen

(36. l.) az mindoen ionak ellensegie: pokolbely
oerdoegh...

Kazinczy k. 35. l. átírt szövege Sz. Ferenc nevével. *(L. 116. l.)*
(Fölülről 10. sor.)

zottan felhozható — a Mária »szeplőtelen fogantatásáról« szóló fejezet szövege. Szent Ferenc rendje ugyanis egyetemlegesen lelkes hirdetője volt az Immaculata Conceptiónak ebben az időben. Igen érdekes példákat találunk Szent Ferenc rendjének ajánlására és a szeplőtelen fogantatás tételének csodálatos erejére.

Tolozánumbeli érsek szép könyvet szerkesztett, kiben »bizonyítja őtet (Szűz Máriát) minden erdet bün nélkül fogantatottnak lenni;« e könyvet Asszonyunk az érsek kezéből kivevé, fölnyitá, megolvassa és neki írásáról hálákat ada.

Párisban egy doktor a diákokat arra tanitá, hogy Mária eredet-bünben fogantatott. Mire igen nagy kórság esék reá és ez kórságot esztendőről-esztendőre csak Asszonyunk foganatának napján

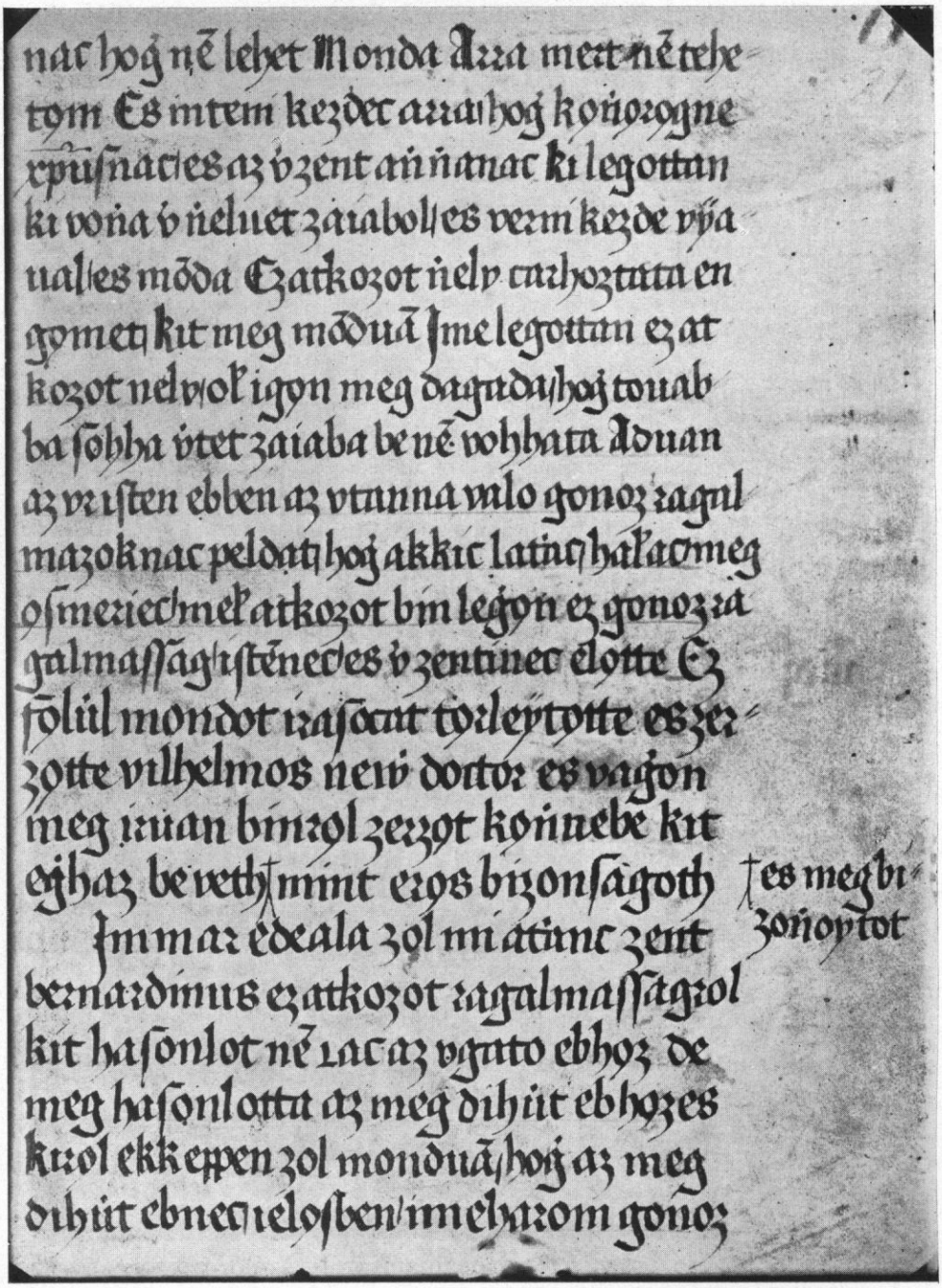

GUARY-KÓDEX 21. LAPJA. *(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.) (M. Tudományos Akadémia.) (L. 119. l.)*

szenvedi vala. Megismeré magát és mondását megvoná és — Szent Ferenc szörzetébe méne és ime legottan megvigaszék. Asszonyunknak eredet-bin nélkül való foganatjáról nagy-szép könyvet szerze.

Megrázóbb a következő példa. Fráter Henricus Domonkos szörzetéből bizonyitotta, hogy Asszonyunk eredtbinben fogantatott. Az prédikáción leesék, megnémula és nagy-szörnyü halállal meghala.

Vonzó a Szent Antal és Szent Jeromos példája, melyben ez utóbbi égi jelenésben megmagyarázza, mért nem írt világosabban Mária szeplőtelen fogantatásáról.

Mondanac neki Mi oca an- (21. l.)

nac hogi ne*m* lehet Monda Arra, mert ne*m* tehetoem Es inteni kezdec arra, hogi koenioeroegne xpusnac, es az ve zent aninianac Ki legottan ki vonia ve nieluet zaiabol, es verni kezde vyaual, es mo*n*da Ez atkozot nielv carhoztata en goemet, Kit meg mo*n*dua*n* Ime legottan ez at kozot nielv, oli igoen meg dagada, hogi touabba sohha vetet zaiaba be ne*m* vohhata Aduan az vr isten ebben az vtanna valo gonoz ragalmazoknac peldat, hogi akkic latiac, haliac, meg oesmeriec, meli atkozot bin legion ez gonoz ragalmassag, iste*n*nec, es ve zentinec eloette **Ez foeluel mondot irasocat toerleytoette es zerzoette vilhelmos newe doctor es vagion meg iruan binroel zerzoet koeniuebe kit egihaz be veth »es megbizonioytot«[1]) mint eros bizonsagoth**

Immar edeala zol mi atianc zent bernardinus ez atkozot ragalmassagrol kit hasonlot ne*m* csac az vgato ebhoez de meg hasonlotta az megdihuet ebhoez es Kiroel ekkepen zol monduan, hogi az meg dihuet ebnec, ieloesben, im e harom gonoz

(22. l.) tulaydonsaga vagion

[1]) E két szó marginális betoldás.

Guary-k. 21. l. átírt szövege. *(L. 118. l.)*

17. *Guary*-kódexünk a Tihanyihoz hasonlóan, mindvégig egy kéz írása. Másolója ferences szerzetes férfiú; Karácsonyi János föltevése szerint Sopronczai István. Kéziratunk elején és végén csonka.

Az 1—18. lapig mintegy három egységben egyezik a Nádor-kézirat 109—134. lap-

jain található szöveggel. Krisztus követésének (I. könyv, I. fejezet, a kézirat 133—134. lapjain) írását Gerson János doktornak tulajdonítja.

A Guary-kódex ferences eredetét a másoló személyén kívül a Nádor-kéziratossal való szövegkapcsolata igazolja és hogy Szent Ferencnek és más franciskánus szentnek nevét atyánknak írja.

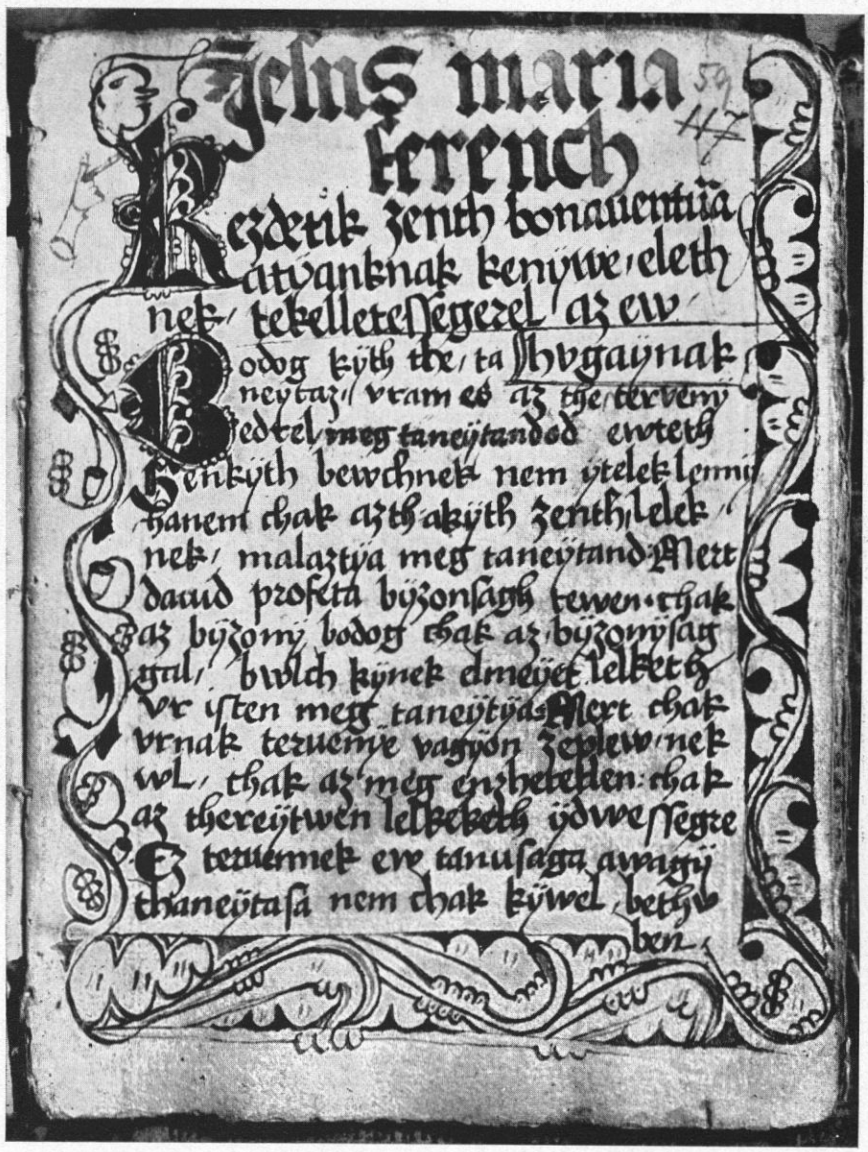

VESZPRÉMI-KÓDEX 117. LAPJA. *(Eredeti felvétel. 1/1 nagyság.)*
(Egyetemi könyvtár.)
(L. 121. l.)

A kézirat 21—31. lapjain az átkozott rágalmasságról olvasunk, melynek szerzője »Mi atyánk Szent Bernardinus«. (L. 118. és 119. l.)

Csak e napokban látott napvilágot *Timár* Kálmánnak a Guary-kódex egyes szövegére, köztük Szent Bernardin atyánknak az átkozott rágalmasságról c. fejezetére vonatkozó forrásmegjelölő tanulmánya, mely az eredetivel való teljes szövegegyezésről tanuskodik.

18. *Bod*-kéziratosunk mindvégig egy kéz írása, kicsi, 36 lapból álló töredék, mely nem egyéb, mint a Lobkowitz-kódexünk 265—343. l. található szöveg variáns lekciója. Az egész kézirat tartalmilag két részre oszlik, az első (1 - 20. l.) az embernek három fő ellenségéről (világ, test és az ördög), a másik a halálról szól (20—36. l.). Mindkét részben érdekes példákkal találkozunk, köztük a három lándzsáról is olvashatunk (4. l.: Lobkowitz-k. 272—273. l.)

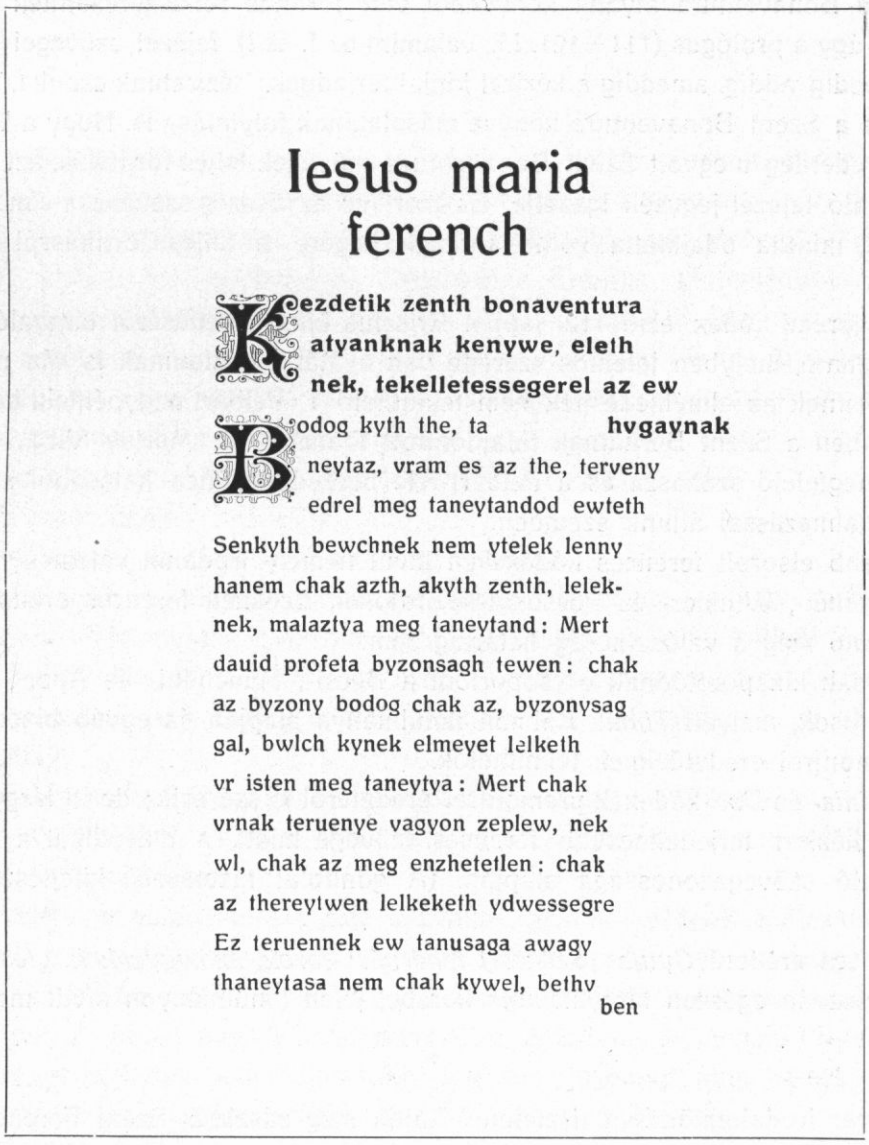

Iesus maria
ferench

Kezdetik zenth bonaventura
atyanknak kenywe, eleth
nek, tekelletessegerel az ew

Bodog kyth the, ta hvgaynak
neytaz, vram es az the, terveny
edrel meg taneytandod ewteth
Senkyth bewchnek nem ytelek lenny
hanem chak azth, akyth zenth, lelek-
nek, malaztya meg taneytand: Mert
dauid profeta byzonsagh tewen: chak
az byzony bodog chak az, byzonysag
gal, bwlch kynek elmeyet lelketh
vr isten meg taneytya: Mert chak
vrnak teruenye vagyon zeplew, nek
wl, chak az meg enzhetetlen: chak
az thereytwen lelkeketh ydwessegre
Ez teruennek ew tanusaga awagy
thaneytasa nem chak kywel, bethv
ben

Weszprémi-k. 117. l. átírt szövege. *(L. 120. lap.)*

19. A *Weszprémi*-kézirat három ferences kéz írásában maradt reánk. Minden egyéb érvnél hangosabban igazolja a kéziratnak ferences eredetét a 117. lapon olvasható és egyszerű tollrajzzal ékesített, Szent Bonaventura atyánk könyvéből való fordítás szövegmásolata, mely díszes kezdőbetűk rajzával tűnik ki; a kezdetleges, de elég gondos oldaldiszítés is magára vonja az olvasó figyelmét; továbbá a *K* betű fölé (baloldalt) elhelye-

zett fejrajz, alatta a kéz és újj-jel élénk figyelmeztetés. Mindez világosan elárulja a másolónak a nagy ferences Szent Bonaventura személye és műve iránt való tiszteletét. Csak növeli gondolatunk bizonyító erejét a szöveg élére helyezett három név, melyeknek feltűnő nagy betüalakja önmagában is szinte hangos igazolása a ferences eredetnek.

Kik írták a Weszprémi-kódexet, nem tudjuk, az írás éve is ismeretlen, ellenben kétségtelennek látszik a föltevés, hogy Klarissza-apácák számára készült.

A Szent Bonaventura atyánk könyvéből vett fordítás rendszerezettnek tekinthető, amennyiben úgy a prológus (111—121. l.), valamint az I. és II. fejezet szövegei mind megvannak és pedig addig, ameddig a kézirat lapjai terjednek. Kéziratunk csonka, a kiszakadt lapokon volt a Szent Bonaventura könyve másolatának folytatása is. Hogy a Weszprémi-kódexben eredetileg megvolt Szent Bonaventura művének teljes fordítása, azt a prológus végén található fejezet-jegyzék igazolja. És mert ez az összes szakaszok címeit fölveszi, annyit jelent, mintha odaiktatta volna a címek végére a teljes fordításról szóló nyilatkozatát.

A Weszprémi-kódex első 112. lapján Krisztus kínszenvedéséről tárgyaló mély fejtegetés olvasható, melyben jelentős szerepe van a Mária-siralomnak is. Ma már kétségtelen, hogy ennek az elmélkedésnek nem tekinthető T. Pelbárt nagypénteki beszéde forrásául. Ellenben a Szent Bernátnak tulajdonított Planctus B. Mariae Virg., továbbá a Discipulus megfelelő szakasza és a Pelbárt-féle beszéd együttes hatásából szerkesztett, egységes fogalmazással állunk szemben.

A föntebb elsorolt ferences kódexeken kívül némely irodalmi vélemény ide sorolja még a Döbrentei-, Winkler- és Pozsonyi-kéziratokat. Ezeknek ferences eredete azonban nem igazolható még a valószínűség határáig sem.

Ugyancsak kikapcsolódnak e csoportból a Bécsi-, Müncheni- és Apor-, továbbá a Lányi-kéziratosok, melyek *Timár* Kálmán tanulmánya alapján és egyéb bizonyító érvek szerint, premontrei eredetűeknek tekinthetők.

A *Virginia-* és *Bod*-kódexek premontrei eredetéről is szó esik; de itt tárgyaltuk őket. Az elsőt a kézirat terjedelmesebb ferences szövege miatt, a másodikat a Lobkowitz-kézirattal való szövegazonossága alapján. (A gondolat tüzetesebb kifejtését máskorra hagyjuk.)

A ferences eredetű *Gyula- (Székes-) fehérvári sorok, szójegyzékek, glosszáriumok,* stb. nem tartozván egészen tárgyalásunk körébe, jelen tanulmányon kívül maradtak.

* * *

A magyar irodalomtörténet tisztelettel hajtja meg zászlaját Szent Ferenc rendjének 700 éves jubileuma alkalmából és szívesen helyezi az elismerés babérkoszorúját a magyar ferences kódex-írók homlokára.

Áldjuk az isteni Gondviselést, hogy Szent Ferenc fiait szép hazánk földjére vezette és itt apostoli magyar munkájukkal népünknek mindenkor áldozatos szívű, szerető barátaivá lettek és nemes veretű irodalmi kéziratos emlékeket hagytak reánk.